

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЧОРТКІВСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПІДПРИЄМНИЦТВА І БІЗНЕСУ
Кафедра фундаментальних та спеціальних дисциплін

СМАГЛІЙ Назар Ігорович

**ПРОТИДІЯ КОНТРАБАНДНИМ ЯВИЩАМ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ
МІНІМІЗАЦІЇ/ COMBAT SMUGGLING PHENOMENA IN UKRAINE:
PROSPECTS OF MINIMIZATION**

освітньо-професійна програма – Фінанси, банківська справа та
страхування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**Виконав студент групи
ФСМчм-21
Н.І. Смаглій**

Науковий керівник:
к.е.н., доц. Андрушків Р.Ю.

Кваліфікаційну роботу
допущена до захисту
_____ 20__ р.

Зав. кафедри
к.е.н., доцент Дерманська Л.В.

ЧОРТКІВ - 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ОБГРУНТУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ В КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ З КОНТРАБАДОЮ.	7
1.1. Зміст явища контрабанди як форми загрози економічному зростанню і безпеці країні.	7
1.2. Законодавча модель боротьби з порушеннями митних правил та контрабандою: пошук оптимальних рішень.	13
Висновки до розділу 1.	18
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ РЕАЛІЇ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ	21
2.1. Причини контрабанди та дієві інструменти її подолання в умовах глобалізації.	21
2.2. Митна безпека України: аналіз стану та результативності боротьби з контрабандою.	31
Висновки до розділу 2.	37
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ	42
3.1. Європейський досвід запобігання та протидії контрабандній злочинності та перспектива його застосування в Україні	42
3.2. Антикорупція в митних органах, як інструмент мінімізації контрабандних явищ.	48
Висновки до розділу 3.	56
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ	72

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ОБГРУНТУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ В КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ З КОНТРАБАДОЮ

1.3. Зміст явища контрабанди як форми загрози економічному зростанню і безпеці країні

Економічна безпека країни визначається широким спектром факторів. Проблема контрабанди є одним із головних пріоритетів у захисті економічної безпеки країни. Значна частина експортно-імпортного товарообігу в Україні вже більше двох десятиліть характеризується як контрабанда. Особлива небезпека для держави полягає в тому, що контрабандні операції, як правило, пов'язані з корупційними діями, які здійснюються посадовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування. У результаті інтереси вітчизняних товаровиробників зазнають значних втрат.

Нелегальне надходження іноземних товарів знижує попит на українську продукцію, призводить до ліквідації виробничих потужностей, зниження конкурентоспроможності українських підприємств на внутрішньому ринку та виведення їх за кордон. Усі ці питання сприяють скороченню штатів та фондів оплати праці.

Крім того, результати такої злочинної діяльності негативно впливають на суспільні відносини у сфері охорони життя та здоров'я громадян у разі контрабанди зброї та боєприпасів, ядерних матеріалів і речовин, позбавляють громадян права користування культурними цінностями та історичною спадщиною України. Враховуючи особливості географічного положення України і військові конфлікти, шкідливий вплив контрабанди в економічному розвитку країни не припиняє зростання.

Контрабанду слід вважати однією з найбільших загроз національній безпеці України. Зазначена загроза посилюється через політику транснаціональних корпорацій та злочинних організацій, спрямовану на використання злочинних схем у міжнародній економічній діяльності, через що

більшість фінансових потоків залишаються неоподаткованими та сприяють значному розширенню тіньової економіки.

Сучасна юридична наука пропонує нам цілий ряд різноманітних підстав для кваліфікації правопорушень, але коли мова йде про характеристику митних правопорушень, видається доцільним розглядати класифікацію залежно від галузі права, норми якої порушуються. в процесі вчинення правопорушення. У цьому контексті, виходячи з цієї класифікаційної основи, можна виділити митні правопорушення як такі, що посягають на окрему групу суспільних відносин, що виникають у сфері державної митної політики та митної справи України.

За загальним правилом правопорушення має такі ознаки:

1) має протиправний і юридично невідповідний характер, тобто суперечить нормам права, виявляється у порушенні заборон, встановлених у законах і підзаконних актах, зловживанні суб'єктивним правом, перевищенні повноважень [4];

2) має суспільно шкідливий або суспільно небезпечний характер [8]. Дана ознака характеризується небажаністю для суспільства, держави чи особистості; включає появу негативних наслідків, які можуть виникнути як у даний час, так і в майбутньому; ступінь його небезпеки чи шкідливості для суспільства може бути різним і знаходить своє відображення в негативній реакції з боку держави та відповідно до вимог правової норми.

Вчені вважають, що всі правопорушення шкідливі для суспільства, але лише частина з них є суспільно небезпечними;

1) виражене у поведінці у формі дії (крадіжка, грабіж) або бездіяльності (залишення людини в безпорадному стані). Чинне законодавство не вважає думки, наміри та переконання незаконними, якщо вони не були реалізовані [25];

2) мають вольовий характер, тобто такі, що залежать від волі та свідомості учасників у момент виконання; вони здійснюються людьми добровільно [21];

3) розцінюється як дія, що викликає почуття провини. Вина – психічне ставлення особи до свого вчинку та його наслідків [15];

4) має причинно-наслідковий зв'язок між дією та викликаними наслідками [5];

5) викликає застосування заходів юридичної відповідальності до порушника [7].

Суть поняття «контрабанда» означено Міжнародною конвенцією про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства до якої Україна приєдналася 23.05.2000 р. Відповідно п. (d) ст. 1 цієї конвенції, термін «контрабанда» трактується як форма митного шахрайства, що виявляється у переміщенні товарів через митний кордон у будь-який таємний і незаконний спосіб [46]. У ст. 201 ККУ, контрабандою являється переміщення через митний кордон України з ігноруванням митного контролю або з переховуванням від митного контролю отруйних, вибухових сильнодіючих речовин, культурних цінностей, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів, елементів вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів таємного одержання інформації [39].

Також, законодавчо не існує трактування поняття «митна злочинність», проте Митний кодекс України розкриває поняття «порушення митних правил», яке зазвичай пов'язують і ототожнюють з контрабандою.

Сам термін «контрабанда» має італійський генезис і дослівно значить «проти (contra) урядового указу (bando)» [36]. Контрабанда як вияв злочину окреслюється законодавчими актами законодавством фактично усіх країн світу.

Вона є суттєвим елементом системи економічної злочинності, виражена розкраданням, ухиленням від сплати митних платежів, здійсненням посадових зловживань.

Контрабанда визначається значним рівнем технічного забезпечення, організованості, інтернаціональними взаємовідносинами. Асигнують поняття товарної та стандартної контрабанди. Стандартна – наркотики, зброя, антикваріат. Товарна контрабанда – ввезення товарів без належної сплати митних зборів або істотне заниження їх оцінки.

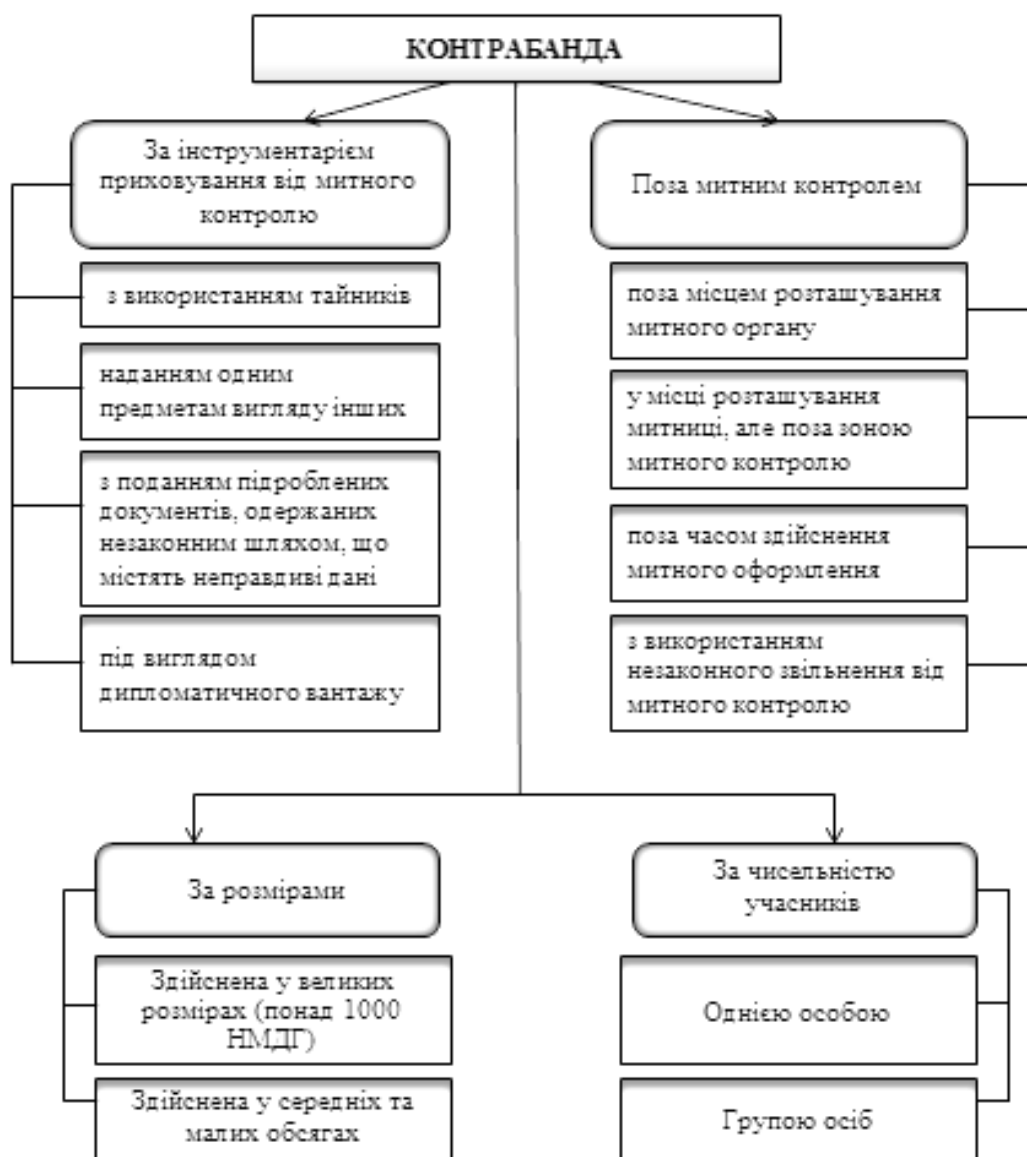

Рис. 1.1. Типологія поняття «контрабанда» із урахуванням специфіки дій її вчинення

Джерело: складено автором на основі [16]

Серед основних факторів, що створюють сприятливі умови для контрабанди, є недостатня координація правоохоронних та контролюючих органів України з відповідними органами суміжних держав для обміну інформацією щодо протидії переміщенню товарів поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю. Як правило, причиною цього є відсутність єдиної бази даних митних органів України з митними органами іноземних держав; сприяння посадовими особами органів державної влади, зокрема, правоохоронних та контролюючих, юридичним або фізичним особам у переміщенні через митний кордон України зазначеного виду товарів

(корупційна складова); недосконале та суперечливе законодавче регулювання діяльності щодо протидії контрабанді та порушенням митних правил; наявність суттєвої різниці між цінами на конкретну групу товарів на внутрішньому та зовнішньому ринках; безробіття жителів прикордонних районів.

Ось визначальні фактори, що впливають на та розвиток контрабандного середовища та створюють загрозу безпеці країни:

- незавершеність процесу демаркації з росією, Білоруссю та Молдовою, розташування населених пунктів, приватних будинків, територій приватної власності, земельних паїв поблизу лінії державного кордону;

- недостатність інженерно-технічного облаштування лінії державного кордону, наявність неконтрольованих доріг і водних переходів, значні відстані між окремими українськими та суміжними пунктами пропуску через державний кордон;

- втрата контролю над окремою ділянкою державного кордону на тимчасово окупованих територіях України, яка може бути використана для незаконного переміщення предметів злочину;

- проблеми кадрового та матеріально-технічного забезпечення Державної податкової служби України, митниць ДМС України, інших державних органів, що здійснюють контрольні функції на державному кордоні;

- корумпованість митників та прикордонників, правоохоронних органів, які здійснюють досудове розслідування кримінальних проваджень щодо контрабанди, а також корумпованість суддів при винесенні вироків контрабандистам;

- недостатній рівень митного контролю міжнародних посилок через їх значну кількість;

- поступове обмеження повноважень правоохоронних органів у сфері протидії контрабанді та правопорушенням суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та іноземних суб'єктів господарювання;

- відсутність у чинному законодавстві чіткого визначення поняття та повного переліку сильнодіючих і отруйних речовин, а також неможливість

проведення лабораторних досліджень для визначення речовини як отруйної чи сильнодіючої, що ускладнює документування їх контрабанди.

На сьогодні найпоширенішими схемами контрабанди товарів є:

- ввезення товарів без митних документів, сплата зборів і податків, фіксація на обліку відповідних служб;
- передача товарів шляхом підміни або підробки товаросупровідних документів, приховування товарів як інших товарів, маніпуляції з найменуванням і кодуванням товарів, їх кількістю та вагою;
- адресація імпортованих товарів неіснуючим компаніям; переміщення вантажів за пункти пропуску на «зеленій» ділянці кордону; реєстрація транспортних засобів з товарами як такими, що проходять як «порожні»;
- «перерваний» транзит (товари декларуються як «транзитні» при ввезенні в Україну з подальшим їх розвантаженням на території України та формальним закриттям «транзиту»);
- заміна товарів після їх ввезення на митну територію України на шляху до внутрішньої митниці призначення; зникнення товарів, які не випущені у вільний обіг і перебувають під митним контролем, з місць їх зберігання (складів і місць тимчасового зберігання, територій портів і аеропортів).

До цього кола також відноситься зловживання пільгами, передбаченими законодавством для ввезення громадянами товарів (товарів на суму 500 євро – автомобільним транспортом, 1000 євро – авіатранспортом): поділ великої кількості товарів, формування бригад з окремих громадян. (так звані «мурахи»), які в межах норми «до 500 євро, до 50 кг» можуть переміщувати товари без оподаткування; «поштова контрабанда» – окремий напрямок схем з нормами безподаткового ввезення (товарів на суму не більше 150 євро в одній посилці): переоформлення комерційних партій, щоб вони виглядали як дрібні посилки, їх поділ на норму до 150 євро і подальше ввезення фальшивомонетникам; оманлива декларація: заниження ваги; штучне заниження митної вартості до прикордонних показників; зазначення неправильного коду товару, приналежності до іншого товару; використання товарів групи «прикриття» (товари з високою вартістю декларуються як дешеві, повна заміна найменувань;

приховування кількісних та якісних характеристик товарів, торгових марок, виробників товарів, створення фірм-імпортерів, які отримати «спеціальні умови» від митниці). (тарифи, «гра» з вагою та кодами тощо) для масштабного імпорту високоліквідних імпортних товарів, що ставить легальний бізнес у неконкурентне середовище.

Таким чином, здійснивши аналіз змісту контрабанди та її впливу на безпеку країни, окреслимо власне визначення. Вважаємо, що контрабанда – це організована злочинна діяльність направлена на незаконне переміщення предметів через митний кордон з порушенням митного контролю, чи приховуванням від нього правдивих даних, що чинить значну загрозу економічній безпеці країні через зростання податкового тягара на офіційний бізнес, зниження інвестицій та інновацій, зменшення надходження в іноземній валюті.

1.2. Законодавча модель боротьби з порушеннями митних правил та контрабандою: пошук оптимальних рішень.

Глобалізаційні тенденції не тільки відкривають державні кордони для міжнародних транзакцій з обігу товарів, сприяють торгівлі, а й сприяють переміщенню товарів поза митним кордоном або з приховуванням їх від митного контролю, що є значною загрозою економічній безпеці та вимагає шляхів боротьба з контрабандою [3]. Злочини, пов'язані з контрабандою товарів, є одними з найважливіших факторів економічної злочинності, завдаючи непоправної шкоди економічній системі країни, а також серйозно загрожуючи соціальним і культурним принципам суспільства [1].

Враховуючи загрозливі масштаби досліджуваного явища, а також той факт, що контрабанда стає все більш витонченою та організованою, слід погодитися з експертами, які стверджують, що наразі боротьба з нею є державним пріоритетом [8]. Цей факт усвідомлюють і у вищих ешелонах державної влади. 23 квітня 2021 року у Верховній Раді України (далі – ВР)

zareєстровано Президентський проект Закону № 5420 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів і підакцизних товарів». та недостовірне декларування товарів» (законопроект 5420, 2021), який, окрім доповнення Кримінального кодексу (далі – КК) України окремою статтею про контрабанду товарів, пропонує низку інших змін, спрямованих на вдосконалення ефективності відповідного кримінально-правового механізму.

Зазначеним законопроектом не лише розширено об'єктивні ознаки злочинної контрабанди, а й запропоновано вважати закінченим злочином навіть готування до фактичного вчинення протиправного діяння. Таким чином, постає головне питання: чи криміналізація комерційної контрабанди в сучасних умовах в Україні є доцільною та своєчасною.

Декриміналізовано товарну контрабанду в Україні Законом від 15 листопада 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» (далі – Закон від 15 листопада 2011 р.) (Закон № 4025-VI, 2011). Необхідність прийняття цього закону пояснювалося надмірним втручанням правоохоронних органів у діяльність суб'єктів господарювання, необґрунтовано високий рівень криміналізації правопорушень у сфері господарської діяльності, невиправдано широкий перелік підстав для позбавлення волі за злочини у сфері економіки, що не сприяло відшкодуванню засудженими завданої шкоди, часті випадки правоохоронних зловживань у курс притягнення до відповідальності підприємців.

Однак, виключення з диспозиції ст. 201 «Контрабанда» Кримінального кодексу України віднесення до товарів не було на часі, а країна була економічно не готова до такого законодавчого кроку. Фактично питання вирішено лише з точки зору економічної вигідності виявлення та розслідування порушень митного законодавства, а також наповнення державної скарбниці [6].

Внаслідок такої недалекоглядності сьогодні органи безпеки, які здійснюють контроль за державним кордоном, фактично позбавлені

спроможності адекватно реагувати на існуючі загрози національній безпеці у сфері охорони кордону [28].

Слід мати на увазі, що:

- відсутність кримінальної відповідальності за аналізоване посягання не дозволяє ефективно впливати на криміногенну ситуацію у сфері протидії контрабанді та надавати відповідну допомогу партнерським спецслужбам і правоохоронним органам іноземних держав для ліквідації каналів незаконного переміщення товарів через митний кордон України [28];

- обмежений перелік предметів контрабанди, характерний для чинної редакції ст. 201 КК України, призвело до стану, коли товарна контрабанда не є предикатним діянням відмивання коштів. Цей факт вкрай негативно оцінюється європейськими партнерами, які вже давно переконують українську державу криміналізувати контрабанду принаймні деяких видів товарів, зокрема тютюнових виробів [48].

Однак слід зазначити, що є багато аналітиків, які не підтримують цю ініціативу. Зокрема, противники рекриміналізації товарної контрабанди іноді називають адміністративну відповідальність більш ефективною, ніж кримінальна, що дозволяє більш оперативно розглядати справи про відповідні порушення митного законодавства [22]. Проте така позиція, як слушно наголошується в пояснювальній записці до законопроекту № 5420, не враховує двох моментів: по-перше, велика кількість посягань, пов'язаних з порушеннями митних правил, залишаються безкарними, а застосування відповідних (адміністративних) санкції не перешкоджають правопорушникам від подальшої протиправної поведінки; інститут адміністративної відповідальності, передбачений Митним кодексом України (далі – МК), не виконує превентивної функції); по-друге, строки досудового розслідування кримінального провадження, якщо особу не було повідомлено про розслідування, значно триваліші за строки адміністративного провадження, що забезпечує більш якісне збирання доказів.

Ознайомившись із текстом законопроекту 5420, ми (як і працівники Головного науково-експертного управління (далі – МОНУ) Верховної Ради)

маємо серйозні побоювання, що варіант удосконалення Кримінального кодексу України, запропонований у законопроекті 5420, в частині боротьби з товарною контрабандою є успішним.

Зокрема, пропонується доповнити Кримінальний кодекс України трьома новими заборонами – ст. 201-2 «Контрабанда товарів», ст. 201-3 «Контрабанда підакцизних товарів» та ст. 201-4 «Недостовірне декларування товарів», викликає найбільше питань. У випадку з товарною контрабандою наше негативне враження підкріплюється рядом аргументів, основними з яких є такі.

По-перше, незрозумілі мотиви запропонованого розмежування кримінальної відповідальності за контрабанду підакцизних товарів, з одного боку, та всіх інших товарів, з іншого. На нашу думку, основним показником суспільної небезпеки контрабанди будь-яких товарів, а не про вилучені чи обмежені в цивільному обігу предмети, є їх вартість. Тому немає достатніх підстав вважати, що, наприклад, незаконне переміщення через митний кордон України тютюнових виробів є більш суспільно небезпечним, ніж контрабанда побутової техніки, сільськогосподарської продукції, брендового одягу чи взуття тощо.

По-друге, ініціатива розробників Законопроекту 5420 встановити нижчу, порівняно з проектом, ст. 201-2 КК України, вартісні ознаки предметів контрабанди у значному (склад злочину) та великому розмірі (обтяжуюча обставина) (50 та 400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) (далі – НМК) та 100 та 600. NMIC, відповідно), у новому запропонованому ст. 201-3 викликає ще більше непорозумінь. У цьому випадку ми також не можемо знайти логічне пояснення позиції, згідно з якою контрабанда, скажімо, побутової техніки, сільськогосподарської продукції тощо повинна вважатися кримінально протиправною лише у випадку, якщо вартість цих товарів перевищує 100 НМКК, тоді як для накладання кримінальної відповідальності за контрабанду тютюнових виробів, алкогольних напоїв та інших підакцизних товарів достатньо, щоб вартість останніх перевищувала лише 50 НМКК.

Таким чином, незважаючи на очевидну необхідність рекриміналізації товарної контрабанди, законопроект 5420 потребує серйозного доопрацювання.

Далі спробуємо окреслити найзагальніші принципи, які, як ми сподіваємося, допоможуть створити більш-менш міцну основу для подальших досліджень у напрямку проектованого змісту кримінально-правових заборон. З огляду на положення, викладені в попередніх параграфах ст., ми вважаємо, що такі принципи мають бути такими:

1. Кримінальний кодекс України має єдину норму (наприклад, традиційна ст. 201) щодо регулювання відповідальності за контрабанду. Ця стаття, враховуючи властивий їй «аутсорсинговий» характер, не потребуватиме постійних змін, а отже забезпечить стабільність та гнучкість кримінально-правового регулювання відповідних суспільних відносин. Перспективним вважаємо варіант посилення покарання за контрабанду конкретних предметів у вигляді формулювання обтяжуючих складів злочину та встановлення більш суворих санкцій за їх вчинення порівняно з санкціями за «звичайну» (економічну) контрабанду.

2. Доцільно в рамках вдосконаленої ст. 201 КК України, закріпити використання завідомо неправдивих документів як самостійний спосіб вчинення злочину, на користь чого можна навести такі аргументи: у випадках «документальної» контрабанди має місце інтелектуальне маскування та, як наслідок, відсутнє фізичне приховування предметів, які незаконно переміщуються через митний кордон; ст. 483 Кримінального кодексу, яка визначає поняття «приховування від митного контролю», не згадує документи, які встановлюють підстави переміщення інших предметів, а також недійсні документи, що може призвести до прогалин у кримінальному законодавстві. регулювання відповідної групи суспільних відносин; на практиці досить актуальним є питання розмежування документів, які є підставою для переміщення предметів через митний кордон, та документів, необхідних для митного оформлення, але які не встановлюють підстави для переміщення предметів через митний кордон.

Дослідження, свідчать про нагальну необхідність відновлення кримінальної відповідальності за контрабанду, рішення про декриміналізацію якої у 2011 році було передчасним та необґрунтованим. Основними

аргументами на користь рекриміналізації товарної контрабанди є: масштаби останньої, що призводить до недоотримання величезних коштів до бюджету; недовіра інших, відмінних від кримінальної, видів юридичної відповідальності за вчинення цього посягання та складність викриття осіб, які вчинили зазначену контрабанду, в рамках адміністративного судочинства без застосування оперативно-розшукових заходів; неможливість ефективної взаємодії з правоохоронними органами іноземних держав тощо.

Висновки до розділу 1.

Визначальні фактори, що впливають на та розвиток контрабандного середовища та створюють загрозу безпеці країни: незавершеність процесу демаркації з росією, Білоруссю та Молдовою, розташування населених пунктів, приватних будинків, територій приватної власності, земельних паїв поблизу лінії державного кордону; недостатність інженерно-технічного облаштування лінії державного кордону, наявність неконтрольованих доріг і водних переходів, значні відстані між окремими українськими та суміжними пунктами пропуску через державний кордон; втрата контролю над окремою ділянкою державного кордону на тимчасово окупованих територіях України, яка може бути використана для незаконного переміщення предметів злочину; проблеми кадрового та матеріально-технічного забезпечення Державної податкової служби України, митниць України, інших державних органів, що здійснюють контрольні функції на державному кордоні; корумпованість митників та прикордонників, правоохоронних органів, які здійснюють досудове розслідування кримінальних проваджень щодо контрабанди, а також корумпованість суддів при винесенні вироків контрабандистам; недостатній рівень митного контролю міжнародних посилок через їх значну кількість; поступове обмеження повноважень правоохоронних органів у сфері протидії контрабанді та правопорушенням суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та іноземних суб'єктів господарювання; відсутність у чинному законодавстві чіткого визначення поняття та повного переліку сильнодіючих і отруйних

речовин, а також неможливість проведення лабораторних досліджень для визначення речовини як отруйної чи сильнодіючої, що ускладнює документування їх контрабанди.

На сьогодні найпоширенішими схемами контрабанди товарів є: ввезення товарів без митних документів, сплата зборів і податків, фіксація на обліку відповідних служб; передача товарів шляхом підміни або підробки товаросупровідних документів, приховування товарів як інших товарів, маніпуляції з найменуванням і кодуванням товарів, їх кількістю та вагою; адресація імпортованих товарів неіснуючим компаніям; переміщення вантажів за пункти пропуску на «зеленій» ділянці кордону; реєстрація транспортних засобів з товарами як такими, що проходять як «порожні»; «перерваний» транзит (товари декларуються як «транзитні» при ввезенні в Україну з подальшим їх розвантаженням на території України та формальним закриттям «транзиту»); заміна товарів після їх ввезення на митну територію України на шляху до внутрішньої митниці призначення; зникнення товарів, які не випущені у вільний обіг і перебувають під митним контролем, з місць їх зберігання (складів і місць тимчасового зберігання, територій портів і аеропортів).

Вважаємо, що контрабанда – це організована злочинна діяльність направлена на незаконне переміщення предметів через митний кордон з порушенням митного контролю, чи приховуванням від нього правдивих даних, що чинить значну загрозу економічній безпеці країні через зростання податкового тягара на офіційний бізнес, зниження інвестицій та інновацій, зменшення надходження в іноземній валюті.

Відсутність кримінальної відповідальності за аналізоване посягання не дозволяє ефективно впливати на криміногенну ситуацію у сфері протидії контрабанді та надавати відповідну допомогу партнерським спецслужбам і правоохоронним органам іноземних держав для ліквідації каналів незаконного переміщення товарів через митний кордон України. Обмежений перелік предметів контрабанди, характерний для чинної редакції ст. 201 КК України, призвело до стану, коли товарна контрабанда не є предикатним діянням

відмивання коштів. Цей факт вкрай негативно оцінюється європейськими партнерами, які вже давно переконують українську державу криміналізувати контрабанду принаймні деяких видів товарів, зокрема тютюнових виробів . Перспективним вважаємо варіант посилення покарання за контрабанду конкретних предметів у вигляді формулювання обтяжуючих складів злочину та встановлення більш суворих санкцій за їх вчинення порівняно з санкціями за «звичайну» (економічну) контрабанду.

Доцільно в рамках вдосконаленої ст. 201 КК України, закріпити використання завідомо неправдивих документів як самостійний спосіб вчинення злочину, на користь чого можна навести такі аргументи: у випадках «документальної» контрабанди має місце інтелектуальне маскування та , як наслідок, відсутнє фізичне приховування предметів, які незаконно переміщуються через митний кордон Дослідження, свідчать про нагальну необхідність відновлення кримінальної відповідальності за контрабанду, рішення про декриміналізацію якої у 2011 році було передчасним та необґрунтованим.

Основними аргументами на користь рекриміналізації товарної контрабанди є: масштаби останньої, що призводить до недоотримання величезних коштів до бюджету; недієвість інших, відмінних від кримінальної, видів юридичної відповідальності за вчинення цього посягання та складність викриття осіб, які вчинили зазначену контрабанду, в рамках адміністративного судочинства без застосування оперативно-розшукових заходів; неможливість ефективної взаємодії з правоохоронними органами іноземних держав тощо.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ РЕАЛІЇ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ

2.1. Причини контрабанди та дієві інструменти її подолання в умовах глобалізації.

Контрабанда як негативне і сучасне явище стала викликом для багатьох країн. Контрабанда існує з найдавніших часів. Її розвиток нерозривно пов'язаний з утворенням державності: встановлення державних кордонів, економічного розвитку, зовнішньої та внутрішньої торгівлі, розвитку митної справи. На території сучасної України контрабандою почали визнавати протиправне діяння в XIV-XVI ст. З приходом капіталізму, на час масового поширення товарно-грошових відносин, з'єднання з якими наявний імпорт і експорт товарів шкодив економіці [11].

Нині обсяг тіньових схем в економіці України оцінюється від 550 до 1050 млрд. грн., з яких сума контрабанди – становить 209-311 млрд. грн., втрати бюджету на рік – 63-93 млрд. грн. [49]. Такі обсяги величезні і викликають численні проблеми в економічному розвитку України, політичній стабільності та інвестиційній привабливості. Крім того, контрабанда призводить до експорту культурних товарів власності або стратегічної сировини, повна заборона або обмеження на експорт яких встановлюється державою для стабілізації економічної ситуації або для інших цілей, таких як покращення фінансової кризи (приміром, обмеження на експорт деревини в Україні).

Тому боротьба з контрабандою є важливою. Насамперед важливо визначити основні детермінанти цього явища і розробити ефективні контрзаходи. Вивчення причин контрабанди має важливе значення для розробки унікальних, вузькопрофільних заходів щодо протидії та ліквідації контрабанди.

Корупція та контрабанда є проявами внутрішньої агресії, два деструктивні явища, спрямовані на знищення економічних здобутків і забезпечення збагачення окремих груп. Особливо згубним є облаштування єдиної схеми злочину. За офіційними даними в Міністерство фінансів України, майже 3 млн.

грн. надходжень до держбюджет України втратили за перші шість місяців 2021 року через наявність корупційних контрабандних схем. Зазначимо, що постійне оновлення керівного складу Держмитниці Служба України, на жаль, пов'язане з невикоріненням корупції в цій структурі. Працівниками цього органу державної влади є часто члени, а іноді і засновники організованих злочинних угруповань та злочинних організацій. Для усунення цих факторів Держмитслужбою створено окремий підрозділ – Департамент з питань запобігання та протидії корупції.

Основна мета – реалізація антикорупційних заходів у рамках цього органу державної влади. Наприклад, цей відділ, в межах компетенції, визначеної антикорупційним законодавством та нормативно-правовими актами відділу, розглянули питання залучення територіальних підрозділів в запобіганні та виявленні корупції. Аналіз офіційної статистики Генеральної прокуратури наочно показує резонансні щомісячні викриття корупціонерів на митниці, які згодом покарані. Однак суворе покарання не панацея. Необхідним є включення в систему заходів щодо запобігання корупції ефективної методики професійного відбору працівників Держприкордонслужби й співробітників Держмитслужби. На нашу думку, необхідно запровадити обов'язкове тестування на рівень правової та антикорупційної культури, інтерв'ю з психологом, що допоможе визначити схильність людини до скоєння корупційні правопорушення; перевірка претендентів на поліграф. Комплексне застосування цих заходів обмежить доступ до «потенційних корупціонерів» для служби в прикордонних районах і скоротити корупційні схеми.

Особливістю контрабанди на території України є наявність у нашій державі територій, які не контролюються центральним урядом. На тимчасово окуповані території поширюється особливий правовий режим перетинання кордонів тимчасово окупованих територій, внесення правочинів, проведення виборів і референдумів та здійснення прав і свободи людини і громадянина. Часткова втрата державного контролю на митному кордоні країн новили старі схеми контрабанди та призвели до появи нових, відкриття широких можливостей для торгівлі наркотиками, контрафактного втручання, та

неконтрольованого руху готівки, яка часто використовується для фінансування тероризму, підриваючи економічні та соціально-політичні основи суспільства.

Згідно зі звітом Transparency International, товари існує чотири незаконні маршрути контрабанди через окуповані території Донецької та Луганської областей. Перший – це переміщення товарів через пункти пропуску на магістралі через угоди з працівниками, через гуманітарні та логістичні центри роздрібної торгівлі, де працюють оптові товари з самопроголошених республік.

Другий нелегальний маршрут – через контрольний пункт в'їзду-виїзду залізницею та угодами з працівниками за межами конкретних дорожніх коридорів. У цьому випадку домовляються з військовими або правоохоронними органами переміщувати товари на окуповані території в обхід пунктів пропуску. Ще один спосіб незаконного перевезення вантажів перерваний транзит» – це переміщення товарів до самопроголошених республік через територію росії. Перевізнику дозволено переміщувати вантажі транзитом через третю країну, такі як Казахстан чи Грузія, але в росії вантажівка змінює курс та прибуває на тимчасово окуповані території. Відповідно, є ще четвертий шлях - море.

Протидія так званій контрабанді на лінії зіткнення повинна посилюватись організаційно-профілактичними, контрольними-технічними заходами. Зокрема, доцільно проводити індивідуальну профілактику з жителями тимчасово окупованих територій, посилити кваліфікаційні вимоги до працівників правоохоронних органів.

Географічно Україна розташована в центрі Європи та межує з Євросоюзом, а тому є привабливою для контрабанди. Відповідно до цього кількість випадків контрабанди товарів щороку зростає, це підтверджено офіційними даними статистики. Контрабанда може виявлятися у формі звільнення імпортованих товарів від будь-яких податків та мита на території України. Імпорт, отримавши повернення ПДВ в середньому 20% при експорті продукції з країни походження та сплати близько 5% як трансакційні витрати за незаконну доставку продукції в Україну, автоматично отримує неправомірну конкурентну перевагу над вітчизняними виробниками.

Таким чином, навіть у тіні український бізнес все одно поступається контрабандному імпорту. Чи програють прості громадяни? Купуючи контрабандні товари і отримання короткострокових вигод внутрішні споживачі запускають мультиплікатор для скорочення внутрішнього попиту та скорочення виробництва. В результаті, компанії починають скорочувати персонал і фонди оплати праці. Відповідно, фактичними учасниками контрабандних схем, зрештою, стають пересічні громадяни.

Враховуючи транскордонний характер контрабанди, контролювати її рівень є основною відповідальністю окремої країни та частина синергетичного управління у всьому світі (Sui та ін., 2018). Орієнтація України на інтеграцію у міжнародне співтовариство загалом до Європейського Союзу, зокрема, передбачає зобов'язання міжнародного співтовариства забезпечити відповідність національної правової системи стандартам європейської спільноти, у тому числі створення ефективних механізмів протидії контрабанді (Настюк та ін., 2020). З цією метою Україна стала членом Всесвітньої митної організації. Ця організація проголошує відкритий, прозорий, передбачуваний митний простір, внаслідок чого має розвиватися економіка та соціальний добробут організації та країн-членів.

Митна служба України постійно розширює правову рамки міжнародного співробітництва з питань митної справи. У жовтні 2006 р. Україна приєдналася до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізації митних процедур (Кіотська конвенція).

Незважаючи на такі позитивні кроки в контексті міжнародної співпраці, нажаль, однією з критичних причин контрабанди в Україні є неузгодженість та між Митною службою та Державною прикордонною службою України та відповідними органами суміжних держав про взаємний обмін інформацією (Бусол, 2019). Щоб подолати цей негативний фактор, необхідно створити єдину бази даних митних органів, принаймні в рамках співпраці сусідніх країн, а далі розширити його до кордонів Європейського регіону. Такий захід істотно зменшить рух й розміщення товарів поза митним контролем або приховування від митного контролю.

Економічне благополуччя будь-якого народу, нації, держави пов'язане перш за все з розвитком свого національного виробництва і товарного ринку. Завоювання ринку іншою країною, як правило, загрожує існуванню незалежності та державності цієї країни. Тому держава прагне захистити своє виробництво шляхом обмеження імпорту товарів з інших держав і збільшення експорту власних товарів. Для цього були встановлені тарифи і податки на переміщення товарів. Крім захисту свого виробництва, метою є отримання прибутку.

Наведемо реальний приклад. Перш за все, завдяки своїм споживчим властивостям тютюнові вироби як товар традиційно користуються дуже високим попитом у всьому світі та має стабільні продажі. Це забезпечує відповідний прибуток виробнику і продавцю. При цьому стабільні продажі тютюнових виробів зробили їх надійним об'єктом оподаткування в усьому світі.

Крім того, рівень оподаткування тютюнових виробів відносно вартості їх виробництва, як правило, високий в співставленні з іншими об'єктами оподаткування товарів народного господарства. Однак, оскільки рівні доходів і оподаткування тютюнових виробів та економічна політика, загалом, відрізняються від країни до країни, роздрібні ціни на тютюнові вироби змінюються залежно від національного ринку [16]. Таким чином, майже в кожній країні, паралельно з законним попитом на тютюнові вироби існує нелегальний їх ринок. Сума цих двох ринків визначає загальну пропозицію тютюну.

Контрабандні сигарети продаються за ціною нижчою, ніж можуть собі дозволити торговці, що продають сигарети, за які сплачено всі податки. Це, зокрема, збільшує їх споживання. Проблема в тому, що це посилюється значною податковою нерівністю між сусідніми країнами, де допускається поширена корупція та контрабанда. Масштабна контрабанда тютюну спирається на злочинні організації, відносно складні системи розподілу контрабандних сигарет у країні призначення та недоліки в контролі міжнародної торгівлі сигаретами.

Підвищити якість протидії незаконному переміщенню тютюнових виробів через митний кордон України, невідкладна вимога, тому слід звернути увагу митних органів на виявлення незаконної торгівлі тютюновими виробами з використанням фіктивних підприємств та вжити заходів протидії таким операціям; контроль за експортно-імпортними операціями з тютюновими виробами, що здійснюються резидентами та нерезидентами; застосування заходів секретного контролю під час переміщення тютюнової продукції через митний кордон України; порівнювати статистичні дані Держмитслужби України з даними митної служби країни місцезнаходження відправника (одержувача) товару на походження, кількість, вартість вивезених та ввезених тютюнових виробів; налагодити ефективну взаємодію митних органів з правоохоронними органами.

Світові тенденції свідчать про те, що обсяги міжнародного поштового трафіку постійно зростає, що створює порушення чесної конкуренції навіть у розвинених країнах. Тому відбувається запровадження жорсткіших вимог до поштового імпорту. Зокрема у Європі в даний час наявне значне обмеження неоподаткованої вартості міжнародної посилки. У майбутньому ЄС планує скасувати мінімальний поріг оподаткування.

В Україні все більше наших співвітчизників користуються іноземними інтернет-магазинами, що дозволяє купувати широкий асортимент товарів. Таким чином імпортується 42 мільйони міжнародних поштових та експрес-відправлень на суму близько 1 мільярда євро щорічно. І це добре для розвитку конкуренції: споживач отримує більше вибору і часто за нижчою ціною, ніж в українських магазинах. Звичайно, купуючи щось у Китаї, ми все одно повинні за це заплатити доставку, яка коштуватиме кілька євро, але обсяг замовлень у таких магазинах з України настільки великий, що дозволяє китайським компаніям економити й значно знизити вартість доставки.

Проте норма про безмитне ввезення товарів на територію України через поштові відправлення зацікавила не лише простих громадян. Кілька багатомільярдних інтернет-магазинів неодноразово ставали об'єктом журналістських розслідувань щодо використання схем «поштового імпорту».

Все що потрібно зробити, це створити комерційну компанію та зареєструвати її як фіктивний одержувач в Україні. І це схема активно поширюється, тому що на сьогодні немає механізму для ідентифікація одержувача та практично відсутній контроль за митною вартістю товарів, що ввозяться в Україну у вигляді посилок.

Крім того, стандартом граничної вартості посилок є 150 євро. Суб'єктивний і єдиний механізм контролю, чи максимальна межа неоподаткованого імпорту перевищує пильність і чесність митниці. На перший погляд, ця схема буде вигідна звичайному громадянину, який, здається купить товар дешевше, але насправді він є головною жертвою цієї схеми. По-перше, товар продається практично за ціною імпортного товару з оплатою усіх податків, і різниця зазвичай не перевищує 3-5%, по-друге, виникають серйозні проблеми з отриманням гарантійного ремонту або відшкодуванням неякісного товару, по-третє, можливість безмитного та неконтрольованого продажу вбиває чесну конкуренція та натяки на вітчизняне виробництво всередині країни.

Ні іноземні, ні вітчизняні інвестори не будуть розвивати бізнес в країні, де їх продукція буде неконкурентоспроможною, а їхня діяльність збитковою. У результаті сотні тисяч українців не отримують гідну заробітну плату, не мають роботи та змушені шукати роботу в інших країнах або займатися такою ж контрабандою.

Зокрема, з початку 2021 р. запрацював механізм обмежень на кількість посилок, отриманих одним одержувачем за місяць без сплати податків, а саме до трьох на місяць. Це було спрямовано не стільки на наповнення бюджету, скільки на припинення «поштової контрабанди». Через кілька років це дало б змогу значно зменшити тіньові схеми через цей канал. Після вивчення досвіду ЄС з новою інтегрованою моделлю переміщення товарів через кордон, як-от система One Stop Shop в ЄС, запроваджена європейцями у 2021 році – можливо, це буде перспектива впровадження подібної моделі в Україні.

Розробка та впровадження системи обліку посилок та їх одержувачів необхідно як форма контролю, але ця робота не виконана. У підсумку за кілька місяців до введення нових правил ввезення товарів в Україну у вигляді

поштових посилок, поштові оператори почали бити на сполох: «відсутність оформлення посилок дотримання закону може призвести до краху» і відмовились його виконувати. Для імітації боротьби з контрабандою парламент прийняв норму зниження порогу оподаткування зі 150 до 100 євро, що не вирішує цю проблему.

В Україні протидія, запобігання, регулювання та контроль за конкретною територією часто розкидана між різними державними установами. Нажаль, ця ситуація не призводить до викорінення або принаймні зменшення проявів негативних явищ, у тому числі контрабанди.

Таким чином державні установи просто намагаються конкурувати за сфери впливу та власні, часом корупційні інтереси. Відповідно нинішня ситуація пов'язана насамперед з браком органу у Державній митній службі з розслідування контрабанди. Адже згідно з регламентом Держмитслужби України до її повноважень входить лише організація та проведення згідно із законом оперативно-розшукової діяльності та контролю за його виконанням функціональними підрозділами Держмитслужби та її територіальних органів по боротьбі з контрабандою; взаємодія всередині визначених законом повноважень з іншими органами, які здійснюють таку діяльність; вжиття заходів щодо відшкодування державі збитків у межах повноважень встановлені статутом. Вважаємо, що ефективність боротьби з контрабандою безпосередньо залежить від необхідності розширення можливостей в цьому державному органі. Така «концентрація» визначить ефективність і керованість. Крім того, належна координація в межах між державними органами дасть змогу досягти високого рівня боротьби з контрабандою.

Безперечно, аналіз детермінант контрабанди в Україні чітко показує, що вони об'єктивні через зовнішні фактори та причини. Проте для них є вагома суб'єктивна причина. Економічна криза та корупція в Україні призводять до ситуації, коли здійснення своїх конституційних прав на законну підприємницьку діяльність є майже нереальним і збитковим. Саме тому багато підприємців і підприємств працюють в тіні.

Для подолання таких негативних процесів доцільно реалізувати такі заходи. По-перше, вдосконалити правову та організаційно-економічну підтримку системи регулювання трудової міграції та підвищення зайнятості на внутрішніх ринках прикордонних територій, особливо в західних областях шляхом: створення спеціалізованих агентств зайнятості в прикордонних районах для забезпечення робочими місцями та співпраця українських та європейських роботодавців у сфері праці та кадрового забезпечення:

- розроблення та прийняття державних і регіональних програм для повернення та реінтеграції вітчизняних трудових мігрантів, основним напрямком якої має стати сприяння підприємництву та створенню нових робочих місць в прикордонних районах України;

- посилення правового захисту та забезпечення соціальних гарантій, надання допомоги у захисті трудових спорів з іноземними роботодавцями внутрішнім трудовим мігрантам під час перебування за кордоном (за умови репатріації), відкриття консультативних центрів на базі дипломатичних представництв, співпраця з осередками української діаспори;

- розробка плану заходів щодо реалізації міграційної політики з акцентом на можливості та переваги працевлаштування в прикордонних районах України;

- запровадити практику надання спеціальних державних дотацій на оплату праці працевлаштованій молоді, безробітним або особам передпенсійного віку в розмірі 50% витрат роботодавця на ці цілі протягом 3-6 місяців, які можуть бути надані безпосередньо громадян для професійного навчання та самостійної роботи.

Отже, здійснивши ґрунтовне дослідження причин розвитку контрабанди в Україні можемо сформулювати системне коло детермінант для чіткого окреслення та застосування рекомендованих у цьому пункті заходів (рис. 2.1.)

Підсумовуючи сказане, підкреслимо, що ключ до протидії будь-яких негативних явищ полягає у точному визначенні причин цих явищ. Незважаючи на транснаціональний характер такого протиправного діяння, як контрабанда, її причини та умови можуть бути різними. Безсумнівно, є універсальні, але в той

же час деякі детермінанти обумовлені специфікою історичного розвитку, економічною ситуацією, рівнем прав й обізнаності та правової культури населення. Крім того, існування політичного поля для боротьби з контрабандою є важливим.

Рис. 2.1. Коло детермінант контрабанди в Україні за умов глобалізації

Джерело: розробка автора

Соціологічні та правові дослідження дозволили виявити провідні причини виникнення контрабанда в Україні. На нашу думку, це корупція в діяльності органів охорони державного кордону України, наявність тимчасово окупованих територій, відсутність кримінальної відповідальності за контрабанду комерційних товарів, проблеми в координації міжнародної співпраці, значна різниця у вартості товарів у сусідніх країнах, розташування державного кордону, недосконалий контроль за міжнародним поштовим сполученням, обмеження повноважень Державної митної служби, безробіття та низька заробітна плата жителів прикордонних районів.

На основі обраних детермінант контрабанди в Україні важливо застосовувати не універсальні заходи боротьби з контрабандою, а спеціалізовані, які б враховували сутність кожного детермінанта. Крім того, необхідно надати першочергову увагу застосуванню профілактичних заходів, тобто попередження умов її вчинення.

2.2. Митна безпека України: аналіз стану та результативності боротьби з контрабандою.

Враховуючи події крайніх років в Україні, зокрема пандемії COVID-19 та військову агресію росії, їх наслідки, невідкладним стає застосування дієвих заходів підвищення національних безпеки країни, оперативна протидія різного роду загрозам. Вагомою складовою національної безпеки держави є організація митної безпеки та ефективне управління нею. Основним завданням митної безпеки є захист інтересів і цінностей громадян, регіонів та держави в цілому від загроз зовнішнього та внутрішнього національного походження.

Визначити стан економічної безпеки можливо за допомогою індикаторів оцінки економічного становища, що окреслюють реалії економічної безпеки. В контексті забезпечення митної безпеки проаналізуємо показники на сьогодні в Україні (табл. 2.1.). Також в ході аналізу визначено питому вагу митних надходжень у податках і зборах й коефіцієнт покриття імпорту експортом.

Таблиця 2.1.

Показники митної безпеки України

Індикатори	Рік					
	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Частка митних доходів у доходах Державного бюджету України, %	40,0	39,9	37,4	33,7	38,4	18,0
Частка митних доходів у податках і зборах, %	50,6	49,1	46,7	42,6	45,0	33,8
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	0,87	0,83	0,83	0,91	0,93	0,74

Джерело: складено автором на основі [49]

Аналіз показників безпеки України в контексті роботи митної служби показує, що році найбільша частка митних надходжень у доходах та податкових надходженнях державного бюджету України у 2017 році. З 2019 року ці показники значно знизилися.

Одним із основних драйверів негативної динаміки є поширення пандемії COVID-19. Торгівля між країнами впала, оскільки країни закрили свої кордони для імпорту та експорту через карантинні обмеження.

У 2021 році ситуація покращиться, оскільки розподіл товарів відновиться. На початку 2022 року показник продажів зріс у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року.

Проте через повномасштабне вторгнення росії Україна знову обмежила свою зовнішньоекономічну діяльність. Причиною цього було те, що країна була оточена з півночі, сходу, а часом і з півдня. Тобто з чотирьох географічних напрямків України залишився лише західний: Євросоюз і Молдова. Тому з кінця лютого показники експорту та імпорту різко впали, і лише в травні Україна почала відновлювати міжнародну торгівлю. У цей період деякі товари взагалі не оподатковувалися або мали знижені ставки податку. Тому частка митних надходжень у доходах державного бюджету України у 2022 році суттєво зменшиться.

Відносно коефіцієнту покриття імпорту експортом, він дає змогу оцінити рівень збалансованості зовнішньої торгівлі. В Україні цей показник менше 1. Це означає, що сальдо торговельного балансу негативне, тобто імпорт перевищує експорт. Хоча з 2019 по 2021 рік відсоток збільшився. Це свідчить про те, що в цей період частка експорту в товарообігу поступово зростала.

Мито, ПДВ, акцизний податок - це непрямі податки. Це податок на товари чи послуги, що стягується у вигляді надбавки до ціни або мита, яке сплачує покупець під час придбання товарів або отримання послуг. На діаграмі 2.2. наведено динаміку митних надходжень по відношенню до державного бюджету України.

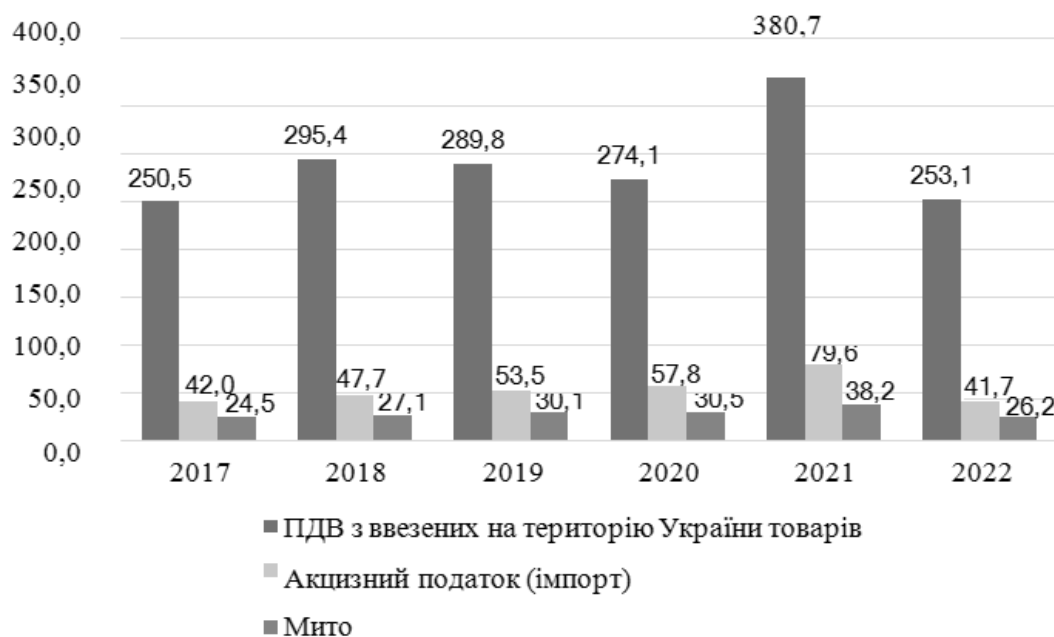

Рис. 2.2. Динаміка митних надходжень до Державного бюджету України за 2017–2022 рр., млрд грн.

Джерело: складено автором на основі [47]

Оскільки податки сплачуються майже на всі товари та послуги, виявилося, що більшість надходжень надходить від ПДВ. З іншого боку, є податки на споживання, які стягуються лише з товарів, і митні збори, які сплачуються, коли товари перевозяться через кордон.

Крім того, основним завданням митних органів у сфері забезпечення митної безпеки є виявлення й нейтралізація загроз. Це здійснюється митними органами в рамках виконання завдань правоохоронної та правоохоронної діяльності.

Функціонування митних органів щодо захисту економічних інтересів держави свідчить про те, що однією із серйозних загроз за масштабами та наслідками є порушення митних правил та контрабанда. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності повинні дотримуватись затверджених правил переміщення через митний кордон України. Однак деякі прагнуть обійти митний контроль і процедури обов'язкового оформлення, щоб уникнути сплати податків і зборів при перевезенні товарів через кордон. Тому основним завданням митниці є боротьба зі злочинністю та контрабандою.

Рис. 2.3. Кількість порушених справ та справ, розглянутих безпосередньо митницями, щодо порушення митних правил за 2020–2022 рр., шт.

Джерело: складено автором на основі [49]

У 2020 році Держмитслужба виявила 14 тис. порушень митних правил на загальну суму 2,6 млрд. грн. Кількість порушень митних правил, які безпосередньо розглянули митниці, становила 4 тис. (рисунок 2.3). До суду передано 11 тис. порушень митних правил, за якими накладено відшкодування (конфіскація товарів та штрафів) на суму близько 1,2 млрд. грн.

У 2020 році були намагання протизаконного ввезення стимуляторів, наркотиків, тютюну, мобільних телефонів, планшетів та інших пристроїв.[10]

У 2021 році виявлено понад 28 тис. порушень митних правил на загальну суму 2,8 млрд. грн., що на 7,7% більше порівняно з 2020 роком. Митниці перевірили 12,5 тис. порушень митних правил. За результатами розгляду справ судом накладено штрафи у розмірі понад 1,7 мільярда гривень.

Найгучніші випадки порушення митних правил та контрабанди у 2021 році [10]: спроби ввезення незадекларованого брендового одягу, взуття, годинників тощо; намагання незаконно перевозити героїн; спроба імпортувати пристрої Apple; імпорт чотириколісних транспортних засобів за недостовірними деклараціями; факт порушення умов тимчасового ввезення на митну територію України елітних спортивних автомобілів.

У 2022 році Державна митна служба України виявила 11 098 порушень митних правил, що еквівалентно 2,9 млрд. грн. Цього року цей показник зріс на 3,6% порівняно з минулим роком. Кількість справ про порушення митних правил, безпосередньо розглянутих митницею, становила 9825, а кількість справ про порушення митних правил, переданих митницею до суду, становила 5721. За результатами перевірки накладено штраф на понад 1,8 мільярда гривень. У 2022 році було вилучено понад 697,5 млн. грн. незаконних товарів [49], зокрема: промислова продукція 457,5 млн.грн.; 49 мільйонів гривень продовольства та сільськогосподарської продукції; валюти на суму 147,3 млн. грн.; транспортні засоби 43 мільйони гривень.

Цікавим залишається той факт, що українська економіка наражається на значні фінансові ризики через явище контрабанди. Зокрема, ми продовжуємо аналізувати обсяги контрабандних поставок в Україну з 2014 по 2022 рік, щоб висвітлити можливі втрати бюджету (рис. 2.4.).

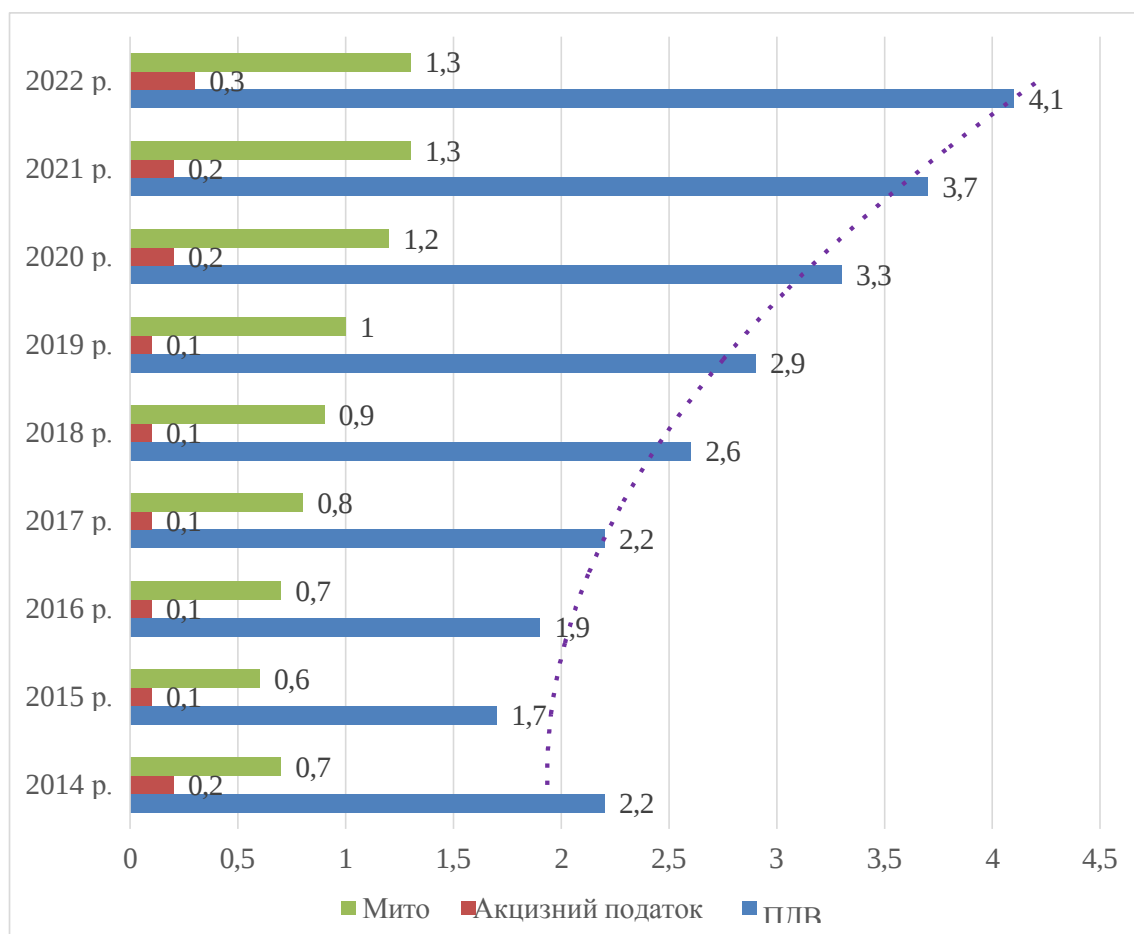

Рис. 2.4. Фіскальні ризики здійснення контрабандних потоків, млрд. дол. США

Джерело: складено автором на основі [27]

Основою для розрахунку поточного обсягу ухилення від оподаткування при сплаті імпорتنих мит і податків є розрахунок обсягів поставок контрабандних товарів за товарними групами та країнами. Це дає змогу врахувати як диференційні чинники при сплаті митних та акцизних зборів, так і існуючі угоди про безмитну торгівлю з багатьма країнами, особливо з ЄС. Найбільшим фінансовим ризиком є фінансові втрати, які виникають, коли ПДВ на імпортні товари не закладено в бюджет.

Відносно макроекономічних наслідків, то справжня проблема існування систем контрабанди полягає не лише у фіскальних ризиках, а й у викривленнях внутрішнього ринку та конкурентному дисбалансі, які насамперед шкодять законному бізнесу. Зважаючи на важливість проблеми контрабанди, зрозуміло, що зусилля щодо її вирішення мають бути комплексними. Це включає не тільки посилення (вдосконалення) контролю на митниці та кордоні, а й усунення прогалин на внутрішньому ринку, які породжують реалізацію різного роду контрабандних схем [9]. Для боротьби з порушеннями митних правил та контрабандою в Україні митним органам доцільно вживати таких заходів:

- автоматизувати процес обміну інформацією з іноземними компетентними органами.
- посилення технічної підтримки митних органів.
- автоматизувати всі процеси декларування товарів.
- налагодження відносин співпраці між митними органами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Цього можна досягти шляхом підписання меморандумів про взаєморозуміння та інших спільних інструментів, які дозволяють усунути непотрібні перешкоди та спростити митні адміністративні процедури.

Тому митна безпека набуває все більшого значення як елемент економічної безпеки України. Основною метою цієї концепції є забезпечення захисту митних інтересів країни. Головним об'єктом митної безпеки є українська митниця. Одним із основних напрямків діяльності митних органів є виконання податкових та правоохоронних завдань. Забезпечення економічної безпеки нації та захист її економічних інтересів.

З метою посилення діяльності митних органів із забезпечення національної митної безпеки пропонується:

- посилення міжнародного митного співробітництва як ключового елементу реалізації положень Угоди про асоціацію з ЄС.
- запобігання та протидія контрабанді шляхом посилення відповідальності осіб, які порушують положення Кримінального кодексу України.
- забезпечення захисту вітчизняного виробника за допомогою заходів нетарифного регулювання (вартість дозволів, ліцензій та сертифікатів на імпорتنі товари має бути вищою, ніж на експортні);
- регулювання оплати праці митників середньої ланки для запобігання корупції.

Висновки до розділу 2.

Нині обсяг тіньових схем в економіці України оцінюється від 550 до 1050 млрд. грн., з яких сума контрабанди – становить 209-311 млрд. грн., втрати бюджету на рік – 63-93 млрд. грн. Такі обсяги величезні і викликають численні проблеми в економічному розвитку України, політичній стабільності та інвестиційній привабливості. За офіційними даними в Міністерство фінансів України, майже 3 млн. грн. надходжень до держбюджет України втратили за перші шість місяців 2021 року через наявність корупційних контрабандних схем. Зазначимо, що постійне оновлення керівного складу Держмитниці Служба України, на жаль, пов'язане з невикоріненням корупції в цій структурі. Працівниками цього органу державної влади є часто члени, а іноді і засновники організованих злочинних угруповань та злочинних організацій. Для усунення цих факторів Держмитслужбою створено окремий підрозділ – Департамент з питань запобігання та протидії корупції.

Аналіз офіційної статистики Генеральної прокуратури наочно показує резонансні щомісячні викриття корупціонерів на митниці, які згодом покарані. Однак суворе покарання не панацея. Необхідним є включення в систему заходів

щодо запобігання корупції ефективної методики професійного відбору працівників Держприкордонслужби й співробітників Держмитслужби. На нашу думку, необхідно запровадити обов'язкове тестування на рівень правової та антикорупційної культури, інтерв'ю з психологом, що допоможе визначити схильність людини до скоєння корупційні правопорушення; перевірка претендентів на поліграф. Комплексне застосування цих заходів обмежить доступ до «потенційних корупціонерів» для служби в прикордонних районах і скоротити корупційні схеми.

Особливістю контрабанди на території України є наявність у нашій державі територій, які не контролюються центральним урядом.

Контрабанда може виявлятися у формі звільнення імпортованих товарів від будь-яких податків та мита на території України. Імпортёр, отримавши повернення ПДВ в середньому 20% при експорті продукції з країни походження та сплати близько 5% як трансакційні витрати за незаконну доставку продукції в Україну, автоматично отримує неправомірну конкурентну перевагу над вітчизняними виробниками. Таким чином, навіть у тіні український бізнес все одно поступається контрабандному імпорту. Щоб подолати цей негативний фактор, необхідно створити єдину бази даних митних органів, принаймні в рамках співпраці сусідніх країн, а далі розширити його до кордонів Європейського регіону. Такий захід істотно зменшить рух й розміщення товарів поза митним контролем або приховування від митного контролю.

Підвищити якість протидії незаконному переміщенню тютюнових виробів через митний кордон України, невідкладна вимога, тому слід звернути увагу митних органів на виявлення незаконної торгівлі тютюновими виробами з використанням фіктивних підприємств та вжити заходів протидії таким операціям; контроль за експортно-імпортованими операціями з тютюновими виробами, що здійснюються резидентами та нерезидентами; застосування заходів секретного контролю під час переміщення тютюнової продукції через митний кордон України; порівнювати статистичні дані Держмитслужби України з даними митної служби країни місцезнаходження відправника

(одержувача) товару на походження, кількість, вартість вивезених та ввезених тютюнових виробів; налагодити ефективну взаємодію митних органів з правоохоронними органами.

Розробка та впровадження системи обліку посилок та їх одержувачів необхідно як форма контролю, але ця робота не виконана. У підсумку за кілька місяців до введення нових правил ввезення товарів в Україну у вигляді поштових посилок, поштові оператори почали бити на сполох: «відсутність оформлення посилок дотримання закону може призвести до краху» і відмовились його виконувати. Для імітації боротьби з контрабандою парламент прийняв норму зниження порогу оподаткування зі 150 до 100 євро, що не вирішує цю проблему.

В Україні протидія, запобігання, регулювання та контроль за конкретною територією часто розкидана між різними державними установами. Нажаль, ця ситуація не призводить до викорінення або принаймні зменшення проявів негативних явищ, у тому числі контрабанди.

Для подолання таких негативних процесів доцільно реалізувати такі заходи. По-перше, вдосконалити правову та організаційно-економічну підтримку системи регулювання трудової міграції та підвищення зайнятості на внутрішніх ринках прикордонних територій, особливо в західних областях шляхом: створення спеціалізованих агентств зайнятості в прикордонних районах для забезпечення робочими місцями та співпраця українських та європейських роботодавців у сфері праці та кадрового забезпечення: розроблення та прийняття державних і регіональних програм для повернення та реінтеграції вітчизняних трудових мігрантів, основним напрямком якої має стати сприяння підприємництву та створенню нових робочих місць в прикордонних районах України; посилення правового захисту та забезпечення соціальних гарантій, надання допомоги у захисті трудових спорів з іноземними роботодавцями внутрішнім трудовим мігрантам під час перебування за кордоном (за умови репатріації), відкриття консультативних центрів на базі дипломатичних представництв, співпраця з осередками української діаспори; розробка плану заходів щодо реалізації міграційної політики з акцентом на

можливості та переваги працевлаштування в прикордонних районах України; запровадити практику надання спеціальних державних дотацій на оплату праці працевлаштованій молоді, безробітним або особам передпенсійного віку в розмірі 50% витрат роботодавця на ці цілі протягом 3-6 місяців, які можуть бути надані безпосередньо громадян для професійного навчання та самостійної роботи.

Аналіз показників безпеки Україні в контексті роботи митної служби показує, що році найбільша частка митних надходжень у доходах та податкових надходженнях державного бюджету України у 2017 році. З 2019 року ці показники значно знизилися. Одним із основних драйверів негативної динаміки є поширення пандемії COVID-19. Торгівля між країнами впала, оскільки країни закрили свої кордони для імпорту та експорту через карантинні обмеження.

У 2021 році ситуація покращиться, оскільки розподіл товарів відновиться. На початку 2022 року показник продажів зріс у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року. Проте через повномасштабне вторгнення росії Україна знову обмежила свою зовнішньоекономічну діяльність. Відносно коефіцієнту покриття імпорту експортом, він дає змогу оцінити рівень збалансованості зовнішньої торгівлі. В Україні цей показник менше 1. Це означає, що сальдо торговельного балансу негативне, тобто імпорт перевищує експорт. Хоча з 2019 по 2021 рік відсоток збільшився. Це свідчить про те, що в цей період частка експорту в товарообігу поступово зростала.

У 2020 році Держмитслужба виявила 14 тис. порушень митних правил на загальну суму 2,6 млрд. грн. Кількість порушень митних правил, які безпосередньо розглянули митниці, становила 4 тис. (рисунок 2.3). До суду передано 11 тис. порушень митних правил, за якими накладено відшкодування (конфіскація товарів та штрафів) на суму близько 1,2 млрд. грн. У 2020 році були намагання протизаконного ввезення стимуляторів, наркотиків, тютюну, мобільних телефонів, планшетів та інших пристроїв.[10]

У 2021 році виявлено понад 28 тис. порушень митних правил на загальну суму 2,8 млрд. грн., що на 7,7% більше порівняно з 2020 роком. Митниці перевірили 12,5 тис. порушень митних правил. За результатами розгляду справ

судом накладено штрафи у розмірі понад 1,7 мільярда гривень. У 2022 році Державна митна служба України виявила 11 098 порушень митних правил, що еквівалентно 2,9 млрд. грн. Цього року цей показник зріс на 3,6% порівняно з минулим роком. Кількість справ про порушення митних правил, безпосередньо розглянутих митницею, становила 9825, а кількість справ про порушення митних правил, переданих митницею до суду, становила 5721. За результатами перевірки накладено штраф на понад 1,8 мільярда гривень. У 2022 році було вилучено понад 697,5 млн. грн. незаконних товарів. З метою посилення діяльності митних органів із забезпечення національної митної безпеки пропонується: посилення міжнародного митного співробітництва як ключового елементу реалізації положень Угоди про асоціацію з ЄС. запобігання та протидія контрабанді шляхом посилення відповідальності осіб, які порушують положення Кримінального кодексу України; забезпечення захисту вітчизняного виробника за допомогою заходів нетарифного регулювання (вартість дозволів, ліцензій та сертифікатів на імпорتنі товари має бути вищою, ніж на експортні); регулювання оплати праці митників середньої ланки для запобігання корупції.

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ

3.1. Європейський досвід запобігання та протидії контрабандній злочинності та перспектива його застосування в Україні.

Забезпечення правопорядку – ключова умова, без якої неможливий розвиток держави. Сучасний темп життя породжує нові види правопорушень, а тому ефективна протидія цьому явищу є важливим завданням вітчизняної правоохоронної системи. Механізм протидії правопорушенням реалізується значною кількістю суб'єктів, переважна більшість яких є державними органами з відповідними повноваженнями та спеціальним правовим статусом [13]. Кожна країна має власне митне та інше законодавство для запобігання незаконному переміщенню матеріальних об'єктів через кордон. Особливої актуальності така робота набула після збройної агресії проти України та фактичного скорочення товаропотоку нашою територією [50, с. 31].

Виклики, з якими сьогодні стикається Українська держава, унікальні за своїм історичним походженням і природою, оскільки жодна сучасна соціально орієнтована і демократична європейська країна не стикалася з такими проблемами після Другої світової війни. Водночас сьогодні Україна продовжує рішучий і послідовний курс на інтеграцію у високорозвинене співтовариство, особливої актуальності набуває питання активного вивчення передового зарубіжного досвіду організації та функціонування основних державних і громадських інститутів. Безумовно, це стосується й митної сфери, про співпрацю в якій йдеться у низці міжнародних договорів України (як двосторонніх, так і багатосторонніх).

У розвинутих країнах Європи митна система є перш за все каталізатором легальної та чесної торгівлі бізнес-структур, захистом держави та її громадян від шахрайських операцій чи небезпечних товарів. І тоді мова йде про забезпечення справедливого та об'єктивного оподаткування зовнішньоекономічної діяльності, яке захищає інтереси як національної

економіки, так і бізнесу зокрема, а також відповідає європейським стандартам [44, 2018, с. 39].

На нашу думку, найдоцільніше починати наукове дослідження з досвіду Великої Британії. Податкове та митне управління (Her Majesty's Revenue & Customs, далі - HMRC) є державним органом «без міністерського портфеля», створеним актом парламенту в 2005 році як новий орган, який замінив Службу внутрішніх доходів і Митно-акцизну службу. Казначейство (Ministry of Money) спрямовує та розробляє стратегію податкової політики, Податкове та митне управління відповідає за її впровадження. Серед основних завдань HMRC слід виділити: забезпечення надходження коштів до бюджету; сприяння законній міжнародній торгівлі, захист фіскальної, економічної, соціальної та фізичної безпеки Великобританії; адміністрування податкової системи максимально простим, клієнтоорієнтованим та ефективним способом; адміністрування соціальних виплат. У структурі HMRC серед 72 відділів фактично «митних» лише 25: Митне управління; Департамент митної трансформації [57].

Цікаво, що на відміну від Сполучених Штатів, де основним завданням митної та прикордонної служби є захист громадян від зовнішніх і внутрішніх загроз, а фіскальна функція є другорядною, у Великій Британії, як і в Китаї, основна мета митної служби – це наповнення бюджету, а Національне агентство з боротьби зі злочинністю відповідає за захист людей у цій країні від зовнішніх загроз. Поряд з ним функції, подібні до прикордонного патруля США, виконують британські прикордонні війська, а саме - здійснюють імміграційний та митний контроль, борються з контрабандою, збирають митні збори. Але, на відміну від США, цей орган є не окремим міністерством, а частиною Міністерства внутрішніх справ, подібно до КНР. Таким чином, Велика Британія бачить головні загрози митній безпеці фінансові втрати бюджету та безпеку його суб'єктів від терористичної діяльності. Тому перед усіма органами, які забезпечують митну безпеку Сполученого Королівства, стоїть завдання фіскальної безпеки [43].

Особливої уваги заслуговує досвід Прикордонного відомства Великої Британії щодо виявлення, попередження митних правопорушень та розробки

шляхів модернізації служби. Одним із показників успішності боротьби з митними правопорушеннями є наявність інституту незалежних перевірок, що гарантує ефективність подальшої модернізації служби. Результати перевірок оформляються у вигляді звітів з висновками у вигляді рекомендацій щодо подальших дій. Звіти є загальнодоступними та розміщені на веб-сайті www.independent.gov.uk. Розвідка є важливим засобом запобігання та виявлення митних правопорушень у Великобританії. Можливість застосування превентивних заходів, спрямованих на запобігання вчиненню протиправних дій, є ключовим елементом схеми протидії митним правопорушенням [55].

Однак сьогодні слід констатувати, що систематичні помилки британських митників дозволили злочинним групам обдурити Євросоюз на суму щонайменше 2 мільярдів фунтів стерлінгів лише за чотири роки, плюс ще мільярди втраченого ПДВ, заявили анти-ЄС. офіс шахрайства OLAF. Агентство зазначило, що перебої в митниці та акцизах коштують щонайменше 5,2 мільярда євро (4,5 мільярда фунтів стерлінгів) у вигляді несплачених мит і ПДВ. Збитки пов'язані з одягом і взуттям, які експортуються переважно з Китаю.

Далі нашу увагу привернула Республіка Німеччина. З 1 січня 2016 року в Німеччині запроваджено нову модель митного адміністрування, яку очолює вищий федеральний орган – Генеральне митне управління. Для забезпечення митної безпеки федеральний закон надає митним органам Німеччини широкі повноваження. Крім оформлення митних платежів і контролю за транскордонним переміщенням товарів, до повноважень митних органів також входить боротьба з контрабандою наркотиків, тютюнових виробів, алкоголю, зброї та боєприпасів, а також заборона та призупинення фінансування тероризму.

Останнім часом активізувалася боротьба з нелегальною роботою, діяльність мобільних митних груп з виявлення цієї діяльності та виявлення контрафактних товарів при спробі ввезення їх до Європейського Союзу [51, с. 123]. Митна служба також займається контрабандою наркотиків, зброї, сигарет, тютюнових виробів і фармацевтичних препаратів, відмиванням грошей,

злочинами у зовнішній торгівлі, порушеннями Закону про контроль над зброєю, піратством брендів і продуктів, шахрайством із субсидіями, ухиленням від сплати податків і фінансуванням тероризму. І це не можна гарантувати лише в рамках рейду. Крім митного контролю, проводяться широкомасштабні кримінальні розслідування, включаючи арешти, допити, обшуки, вилучення та оцінку речових доказів, стеження, моніторинг комунікацій і використання агентів під прикриттям.

Німецька митна інспекційна служба складається з митної кримінальної поліції та восьми підлеглих митних інспекційних органів, що мають справу з будь-яким злочином: від помірної злочинності до організованої митної злочинності. Їх основні завдання виконують органи митного контролю, наприклад, контроль за контрабандою тютюну та наркотиків. Кримінальна міліція митниці виконує функції центрального апарату та координує діяльність підрозділу митних розслідувань. Це також включає адміністрування так званої інформаційної системи митних розслідувань (INZOLL). Електронна система, яка зберігає дані про митні правопорушення, вчинені митними органами. Митна кримінальна міліція ініціює власні розслідування лише особливо тяжких злочинів, наприклад, розповсюдження зброї масового ураження.

У разі проведення розслідування відділ митних розслідувань має всі повноваження, передбачені Кримінально-процесуальним кодексом. Тому під час збору даних можна проводити інтенсивні втручання. Прикладами цього є прослуховування телефонних розмов і будинків, стеження за жертвами, фото- та відеозйомка та використання таємних слідчих. Ці засоби можуть використовуватися за погодженням з прокуратурою, зокрема, якщо є підозра у вчиненні тяжкого злочину. Крім того, служба митного контролю також має широкі повноваження щодо обробки персональних даних у так званій сфері запобігання митним загрозам. Це означає, що влада може не лише розслідувати скоєні злочини, але й може вживати профілактичних заходів у підозрюваних випадках. Основою для цього є «Закон про відділи митної кримінальної поліції та митні інспекції» або Закон про митну інспекційну службу. Німецьке законодавство передбачає до п'яти років позбавлення волі за контрабанду.

У цьому контексті також слід згадати досвід Французької Республіки. Французьке митне право було розроблено «природним шляхом» майже до створення Митного союзу ЄС. Іншими словами: і ідентичність, і національний характер були збережені без втрати зв'язку з ринковою економікою. У Франції митне регулювання завжди було одним із важливих інструментів реалізації державної політики, тому при створенні правової основи митного союзу європейських країн суттєве значення має досвід загального митного регулювання та застосування митних систем. Франція приєдналася до єдиного європейського митного простору. Заходи з централізації митних процедур мають значний вплив на митні адміністративні процедури імпортерських операцій у Франції. Важливими є Служба фінансового та торговельного ліцензування (SOFICO) та Генеральне управління митних та непрямих податків [57].

Функціональне навантаження митної служби Франції стандартне для цього органу, оскільки вони стягують: податки на нафту, продукти її переробки, крім митних зборів ПДВ, специфічний податок на нафтопродукти, що стягується при в'їзді на внутрішній ринок; здійснює фіскальний контроль не лише за імпортерами нафтопродуктів, а й за їх виробництвом та утилізацією. Особливо підкреслюється роль митниці в цьому питанні, оскільки вона становить 10 % загального бюджету та 1/2 усіх митних надходжень; спеціальний морський акциз для захисту промислового виробництва місцевих поселень у портових департаментах; спеціальний податок на транспортні засоби – «податок на колеса». Крім перелічених, необхідно виділити додаткові функції митниці, не пов'язані з переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон: участь у регулюванні суден, вимірюванні водотоннажності, зберіганні морської застави, участь у морських рятувальних операціях тощо.

У зв'язку з тим, що Франція особливо схильна до імпорту контрафактних товарів (і, відповідно, до правопорушень інтелектуальної власності), міністр економіки та фінансів країни визначив основні заходи щодо розширення боротьби з контрафактною продукцією: розробка національного плану та митного адміністрування, а також зміцнення митної організації для боротьби з організованою злочинністю у сфері інтелектуальної власності; координація та

взаємодія щодо дій, спрямованих на інформування населення, а також контроль за туристами та споживачами; вжиття заходів щодо точнішої оцінки збитків прокурорів; створення мережі експертів для допомоги компаніям у реалізації їхніх прав інтелектуальної власності.

Описаний позитивний досвід провідних європейських країн свідчить про необхідність створення в Україні митних механізмів захисту від неконтрольованого вивезення товарів з території країни та боротьби з міжнародною системою нелегальної торгівлі. З метою формування механізмів загальної профілактики правопорушень, пов'язаних із нелегальною міжнародною торгівлею, необхідно розробити та затвердити положення про автоматичний обмін інформацією та документами, що надаються для митного оформлення товарів, що переміщуються через кордон України.

Слід також врахувати, що митні органи є невід'ємною ланкою здійснення та подальшого розвитку митної справи, стратегічним орієнтиром реформування якої має стати неполітична ситуація, а норми Митного кодексу України. повинні відповідати конституційним приписам про те, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Встановлення порядку та умов переміщення товарів через митний кордон України має наслідком регламентацію митних правил, які мають бути зрозумілими всім учасникам митних відносин, дозволяти дебюрократизувати митні формальності, мінімізувати їх корумпованість тощо.

Підсумовуючи представлені наукові дослідження, слід констатувати, що сьогодні у світі склалася дуже ефективна система боротьби та запобігання злочинності в цілому та злочинам, вчиненим митними органами зокрема. Водночас не в усіх країнах досвід позитивний. Наприклад, дії керівництва Великої Британії та митниці Її Величності в рамках зусиль щодо вдосконалення власних систем захисту та боротьби з митними злочинами призвели до зростання митних злочинів у багатьох країнах ЄС.

Аналіз зарубіжного досвіду запобігання та протидії злочинності митними органами дає можливість сформулювати наступні аспекти, які доцільно використовувати вітчизняному законодавцю в сучасних реаліях:

– вищий рівень матеріально-технічної та фінансової підтримки з боку митних органів дозволить швидше реагувати на існуючі виклики. Яскравим прикладом є Велика Британія, де більшість злочинів можна розкрити за допомогою спеціальних розвідувальних служб і технічних засобів.

– митні органи більшості країн мають широкі слідчі повноваження. Тому, збираючи розвідувальну інформацію, митні органи можуть інтенсивно втручатися в діяльність конкретних цілей, наприклад, прослуховуючи телефонні розмови та будинки, спостерігаючи за потерпілими, фото- та відеозйомку, використовуючи злочинні ресурси;

– важливо підкреслити високий рівень взаємодії та обміну інформацією між країнами ЄС у боротьбі з митною злочинністю.

– навчання посадових осіб митних органів є важливим аспектом у боротьбі та попередженні митних правопорушень. Ще одним позитивним моментом є висока соціально-економічна захищеність митників.

– в Україні доцільно посилити адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення митного законодавства. Це буде важливим профілактичним заходом для запобігання злочинам у цій сфері.

3.2. Антикорупція в митних органах, як інструмент мінімізації контрабандних явищ.

Сьогодні домінантою в європейській практиці державного управління та адміністрування загалом є «належне врядування». Єврокомісія називає свої принципи основними рушійними силами європейського демократичного процесу, а серед 8 основних характеристик доброго врядування виокремлює мінімізацію корупції. Європейський курс розвитку, який обрала Україна, передбачає не лише декларування перспектив – обравши цей вектор розвитку, наша держава взяла на себе низку зобов'язань, завдяки яким вдасться наблизити умови для функціонування державних установ до вимог європейської спільноти. У Стратегії національної безпеки України корупція

визнана однією з актуальних загроз національній безпеці України, оскільки її наявність тягне за собою негативні наслідки як майнового, так і немайнового характеру. Корупція торкається всіх сфер і рівнів державної служби. Діяльність митних органів не позбавлена цієї проблеми.

Корупція (*corruptio*) перекладається з латинської мови як підкуп, підкуп і продажність державних і політичних діячів, урядовців і чиновників з метою особистого збагачення. У римському праві цей термін трактувався як: пошкодити, зламати, порушити, підкупити, а в судовій практиці означав незаконні дії. Феномен корупції неодноразово ставав предметом дослідження, точаться нескінченні дискусії про її причини та наслідки. Деякі вчені розглядають це соціальне явище, що бере свій початок від зародження державності, з урахуванням особистих інтересів, як відображення суперечності між браком ресурсів для задоволення власних потреб і бажанням окремих чиновників використовувати власне становище для того, щоб краще задовольняти особисті потреби [58]. Інші вважають, що корупцію слід розглядати не лише як прояв негативної поведінки конкретної посадової особи, а як частину аморальності певного суспільства та держави, рівень якої, у свою чергу, визначається ступенем падіння мораль і право [38]; справедливо вважають, що боротьба з корупцією є справою всього суспільства, формування ставлення громадян до самої проблеми корупції, неприйняття її в будь-яких проявах [52], і наполягають на обов'язку держави забезпечувати комунікаційну доброчесність державних службовців та формування культури несприйняття корупції [22].

Усвідомлюючи, що певною мірою прояви корупції притаманні всім країнам світу, прислухаємося до висновку американських вчених: корупція – це не інфекція, якою може раптово «підхопити» здорове суспільство. Це наслідок явищ і тенденцій політики, економіки та розвитку держави. Ми також підтримуємо українських науковців, які пояснюють неефективність більшості законів і заходів, спрямованих на протидію корупційним злочинам, культурою, менталітетом і традиціями корупційної діяльності в органах державної влади та правоохоронних органах. У будь-якому випадку справжня роль корупції

полягає в тому, що вона веде до деформації державних інституцій, наче іржа роз'їдає основи суспільства та держави.

У зв'язку з вибором курсу на євроінтеграцію Україна взяла на себе цілком об'єктивні зобов'язання в цій сфері. В Угоді про асоціацію з ЄС основними принципами зміцнення відносин між сторонами, поряд із верховенством права та належним урядуванням, є боротьба з корупцією (стаття 3). А серед питань співпраці у боротьбі зі злочинною та протиправною організованою діяльністю не лише незаконне переправлення нелегальних мігрантів через державний кордон, торгівля людьми та вогнепальною зброєю та наркотиками, контрабанда товарів та економічні злочини, а й корупція як у приватному і державний сектор. Зобов'язання щодо такої співпраці у боротьбі з корупцією та імплементації Конвенції ООН проти корупції 2003 року (стаття 22) (Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами) з іншого боку, було підтверджено).

Країни Європи намагаються створити єдину загальну систему ціннісних орієнтацій і запровадити її у підготовку державних службовців. Ведеться пошук єдиного підходу до розуміння понятійного апарату. У контексті інтеграції в європейське співтовариство згадуються так звані «три Е» - економність, ефективність і результативність, тобто економність, ефективність (ефективність) і продуктивність (продуктивність), до яких ще одне «Е» поступово додається – етичність, етичність, відповідальність, відкритість та прозорість діяльності державних службовців. Отже, сучасні зміни в державній службі України однозначно вимагають впровадження етичних стандартів діяльності.

Модельний кодекс під час здійснення повноважень вимагає від державних службовців: сумлінного виконання службових обов'язків, виявляти ініціативу і творчість, постійно підвищувати свою професійну кваліфікацію та вдосконалювати організацію роботи; чесно, неупереджено виконувати службові обов'язки, не надавати жодних переваг і не виявляти прихильності до окремих фізичних і юридичних осіб, політичних партій, рішуче протидіяти

антидержавним проявам і силам, які загрожують громадському порядку чи безпеці громадян; дотримуватися високої культури спілкування, шанобливо ставитися до громадян, керівників і службовців, інших осіб; запобігати діям і вчинкам, які можуть завдати шкоди інтересам суспільства і держави або негативно вплинути на її репутацію (Корупційні ризики в діяльності державних службовців). Відповідно до положень Конвенції ООН проти корупції головною метою державної політики України у сфері протидії корупції має бути створення ефективної системи запобігання та боротьби з таким негативним явищем, як корупція, виявлення та подолання її соціальні передумови та наслідки, викриття таких протиправних діянь, обов'язкова відповідальність осіб, винних у їх вчиненні. Законами України передбачити здійснення низки заходів щодо запобігання проявам корупції серед державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, дисциплінарної та адміністративної відповідальності за вчинення корупційних діянь або порушення спеціальних обмежень.

Вимоги міжнародних стандартів поведінки державних службовців сформовані таким чином, щоб не підірвати віру суспільства в неупереджене виконання ними своїх функцій і обов'язків. Необхідність формування такого підходу стосується всіх без винятку сфер державного управління, не оминаючи і діяльність митних органів. У 2014 році Україна взяла на себе зобов'язання запровадити прототип митниці ЄС у рамках модернізації своїх митних органів. Цілями впровадження четвертого стандарту митних прототипів повинні бути: розробка та впровадження етичних принципів митного адміністрування; встановлення основних стандартів професійної та особистої поведінки, які повністю схвалюються, дотримуються та підтримуються керівництвом; розробка та впровадження системи у сферах найму, навчання, внутрішнього контролю та комунікації, які забезпечують реалізацію та визнання моральних принципів; розробка та впровадження управлінських та організаційних систем, які забезпечують усунення або зменшення можливостей для шахрайства та корупції, а також систем внутрішніх санкцій за неналежну поведінку працівників. Досягнення такої амбітної мети потребує належного правового та

матеріального забезпечення, високого рівня професійної підготовки та організації діяльності, спрямованої на мінімізацію суб'єктивного впливу посадових осіб митних органів. Це має бути забезпечено через комплексний механізм реалізації, що включає ефективну та єдину систему та інші елементи.

До загальних негативних наслідків корупції в митній сфері належать:

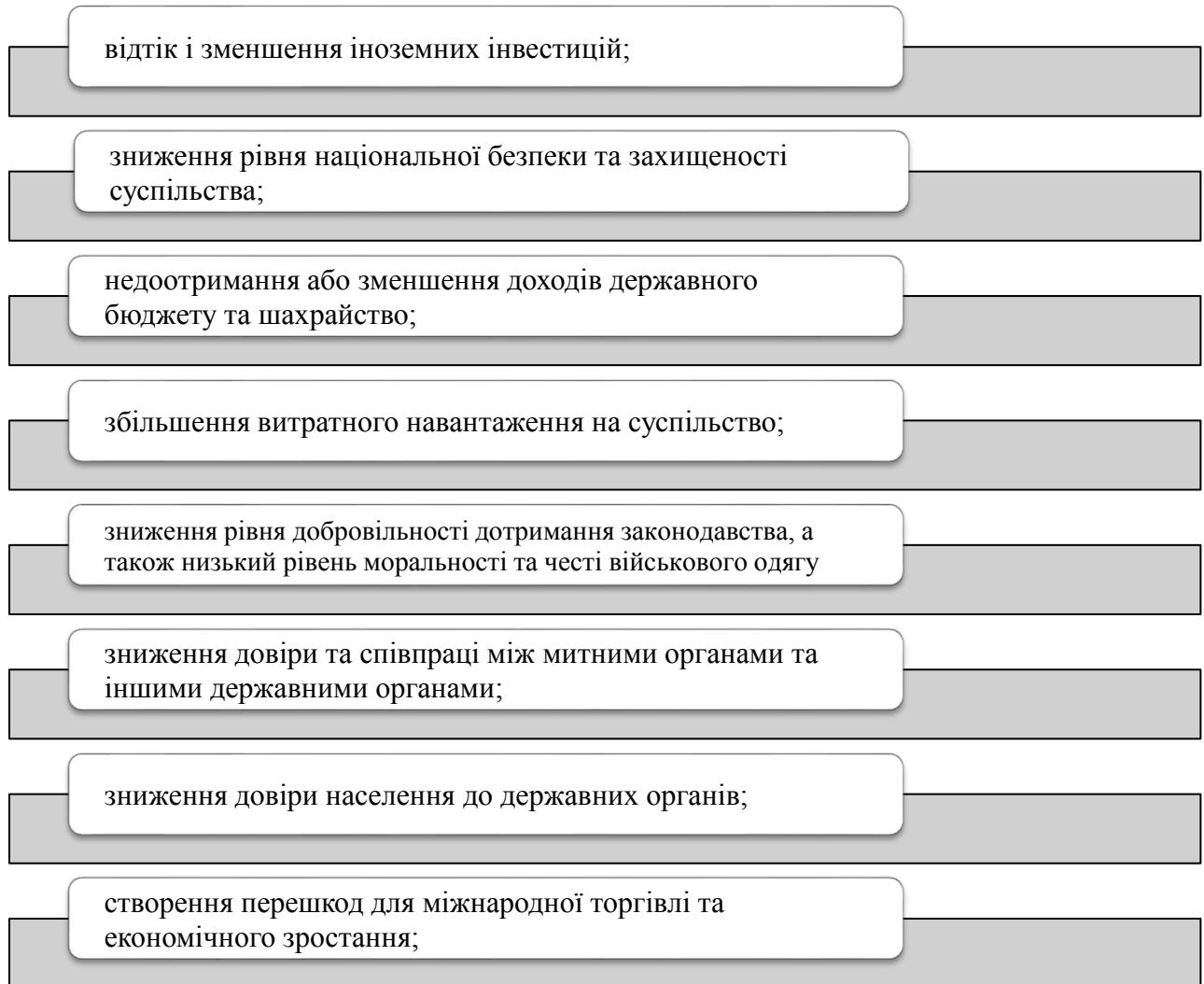

Рис. 3.1. Негативні наслідки корупції в митній сфері

Джерело: складено автором на основі [42]

Завдяки обранню Україною курсу на євроінтеграцію наші громадяни отримали шанс на гідне життя без корупції, яку часто порівнюють зі смертельною хворобою, що роз'їдає суспільство зсередини. І хоча боротьба з корупцією визнана в Україні однією з найактуальніших проблем, яка суттєво перешкоджає здійсненню соціально-економічних перетворень та підвищенню ефективності національної економіки, створює загрозу державним інституціям

та створює негативний імідж країни на міжнародній арені [42]; реальних результатів поки не досягнуто.

У сучасних умовах протидія корупції в органах Держмитслужби базується на впровадженні міжнародних антикорупційних стандартів та вимог чинного законодавства України, поступово адаптуючись до загальноприйнятих моделей (Про Національна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, 2014 р.); (Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки). Реальними превентивними заходами у сфері протидії корупції на митниці є активне впровадження інформаційних технологій, системи аналізу ризиків, електронного декларування та принципу «єдиного вікна». Вдосконалення правового забезпечення дозволило спростити митні процедури, автоматизувати процеси митного оформлення та мінімізувати випадки, коли митник приймає рішення «на власний розсуд». Враховуючи рекомендації ВТО, основними принципами здійснення митної справи є гласність та прозорість (п. 9 ст. 8 Митного кодексу України).

Формування новітніх вимог до митного персоналу зумовлює нагальну потребу у більш детальному вивченні міжнародних стандартів та зарубіжного досвіду, критичний аналіз яких дозволить виокремити положення, які можуть бути доцільними для впровадження у вітчизняну систему митної служби. Так, одним із основних принципів державної служби в ЄС є персональна відповідальність за виконання службових обов'язків та дисципліна. Такий підхід покладено в основу законодавства про державну службу, наприклад, Литви (державний службовець повинен нести персональну відповідальність за свої рішення і відповідає за них перед народом), Німеччини (посадовець несе повну персональну відповідальність за законність своїх рішень). службові дії), Естонія (виконання державної служби завжди пов'язане з відповідальністю). Про високий рівень відповідальності державних службовців не лише перед роботодавцем, а й перед суспільством свідчить досвід Франції, де державний діяч зобов'язаний «присвятити себе лише службі». Державний службовець не повинен бути найманцем, не має права здійснювати свою приватну професійну

діяльність, спрямовану на отримання прибутку, особливістю відповідальності таких працівників є те, що посадову особу досить важко звільнити. Такий захід є найбільш суворим дисциплінарним стягненням і тягне за собою позбавлення права на отримання пенсії в майбутньому, на відміну від звільнення у разі скорочення посади, коли право на пенсію зберігається [40].

Поряд з питанням відповідальності посадових осіб митних органів не менш актуальним є питання матеріального заохочення таких працівників. І тут ми констатуємо наявність діаметрально протилежних точок зору щодо співвідношення рівня корупції та рівня оплати праці. Деякі вчені виходять з того, що фінансові можливості держави в перехідний період обмежені, і наразі вона навряд чи зможе задовольнити корисливий інтерес митника, а створення окремих служб з великими посадовими окладами не призвело до зниження у корупції [59]. Інші вважають, що будь-які антикорупційні заходи загалом будуть неефективними, якщо не будуть дотримані базові умови, серед яких можливий ризик втрати посади, який має переважати над вигодою від отримання хабара, тобто посадовець повинен втратити. Сьогодні загальний рівень заробітної плати митників є недостатнім для самостійного виконання службових обов'язків.

Незважаючи на актуальність пошуку шляхів мінімізації корупційних ризиків, ми не можемо підтримати деякі пропозиції зарубіжних дослідників щодо підвищення матеріальної зацікавленості митників у «чесності» через механізм преміювання, де виводиться формула визначення розміру такого заохочення, враховуючи «хабарність» посади працівника підрозділу митного оформлення. А для цільового матеріального заохочення посадовців, які стягують додаткові кошти під час камеральних та виїзних перевірок, рекомендується запровадити систему виплат, яка становить очікувану суму ймовірного хабара [42]. Такий підхід, орієнтований на вибіркиму адаптацію умов оплати праці за конкретну контрольну операцію чи окремі групи митників, неминуче ускладнить внутрішні комунікації митників і замість професійного зростання та колективної відповідальності за справу створить

передумови для боротьби за призначення на посади з підвищеним ступенем ризику і саме в ті підрозділи, де хабар «найімовірніший».

Нам більше імпонує позиція, що держава має бути зацікавлена у стимулюванні системи, яка дає значний внесок у державний бюджет, тоді митниця працюватиме ще ефективніше. У свою чергу, митник має знати, що якщо він якісно виконує свої обов'язки, то держава забезпечить йому та членам його сім'ї необхідні матеріальні умови для життя і йому не потрібно ставати на шлях правопорушника.

Практика антикорупційних заходів митних адміністрацій європейських держав переконує, що досягнення таких амбітних цілей також має забезпечуватися надійним комплексом механізмів реалізації, зокрема належним правовим та матеріальним забезпеченням, високим рівнем професійної підготовки, ефективним та єдина система організації діяльності з акцентом на мінімізацію суб'єктивного впливу митника та інших елементів.

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що формування, виховання та контроль доброчесності поведінки посадових осіб є пріоритетним напрямком діяльності митних адміністрацій європейських країн. Запровадження міжнародних стандартів моральної поведінки митників є невід'ємною частиною системи заходів комплексної модернізації діяльності митних органів, механізмом реалізації якої має стати концепція реформування, розроблена з урахуванням митниці. прототипи Всесвітньої митної організації. Основні принципи митної етики ґрунтуються на рекомендаціях ВМО, орієнтованих на реалізацію верховенства права, підвищення якості митних послуг, професіоналізму та високих моральних якостей персоналу.

Сподіваємось, що розробки зарубіжних та вітчизняних науковців, рекомендації міжнародних організацій та провідних професійних не лише стануть каталізатором організації протидії корупції на митній службі, але й допоможуть сформулювати практичні рекомендації щодо подолання цього явища.

Сьогодні, як ніколи, залишається актуальним пошук виважених важелів впливу на поведінку митників, у тому числі через удосконалення мотиваційної системи оплати праці, здатної забезпечити незалежне виконання службових

обов'язків. Проте, враховуючи те, що завдання формування внутрішнього переконання митника щодо неприпустимості використання можливостей, які надає посада, в особистих цілях є дуже складним, його вирішення потребує часу, фінансування та консолідації зусиль не лише антикорупційних органів, а й також суспільства та бізнес-структур і громадян.

Розвиток сучасних методів протидії корупції, у тому числі серед працівників митниці, потребує подальшого вдосконалення та потребує узгодженого застосування превентивних, профілактичних та правових заходів, комплексною метою яких має бути неухильне дотримання норм чинного антикорупційного законодавства, а також усунення причин та умов, що створюють передумови для вчинення корупційних правопорушень.

Висновки до розділу 3.

На відміну від Сполучених Штатів, де основним завданням митної та прикордонної служби є захист громадян від зовнішніх і внутрішніх загроз, а фіскальна функція є другорядною, у Великій Британії, як і в Китаї, основна мета митної служби – це наповнення бюджету, а Національне агентство з боротьби зі злочинністю відповідає за захист людей у цій країні від зовнішніх загроз. Поряд з ним функції, подібні до прикордонного патруля США, виконують британські прикордонні війська, а саме - здійснюють імміграційний та митний контроль, борються з контрабандою, збирають митні збори. Але, на відміну від США, цей орган є не окремим міністерством, а частиною Міністерства внутрішніх справ, подібно до КНР. Таким чином, Велика Британія бачить головні загрози митній безпеці фінансові втрати бюджету та безпеку його суб'єктів від терористичної діяльності. Тому перед усіма органами, які забезпечують митну безпеку Сполученого Королівства, стоїть завдання фіскальної безпеки. Особливої уваги заслуговує досвід Прикордонного відомства Великої Британії щодо виявлення, попередження митних правопорушень та розробки шляхів модернізації служби. Одним із показників успішності боротьби з митними правопорушеннями є наявність інституту

незалежних перевірок, що гарантує ефективність подальшої модернізації служби. Результати перевірок оформляються у вигляді звітів з висновками у вигляді рекомендацій щодо подальших дій. Звіти є загальнодоступними та розміщені на веб-сайті. Також досліджено особливості митних систем Німеччини, Франції, Чехії.

Підсумовуючи представлені наукові дослідження, слід констатувати, що сьогодні у світі склалася дуже ефективна система боротьби та запобігання злочинності в цілому та злочинам, вчиненим митними органами зокрема. Водночас не в усіх країнах досвід позитивний. Аналіз зарубіжного досвіду запобігання та протидії злочинності митними органами дає можливість сформулювати наступні аспекти, які доцільно використовувати вітчизняному законодавцю в сучасних реаліях: вищий рівень матеріально-технічної та фінансової підтримки з боку митних органів дозволить швидше реагувати на існуючі виклики. Яскравим прикладом є Велика Британія, де більшість злочинів можна розкрити за допомогою спеціальних розвідувальних служб і технічних засобів; митні органи більшості країн мають широкі слідчі повноваження. Тому, збираючи розвідувальну інформацію, митні органи можуть інтенсивно втручатися в діяльність конкретних цілей, наприклад, прослуховуючи телефонні розмови та будинки, спостерігаючи за потерпілими, фото- та відеозйомку, використовуючи злочинні ресурси; важливо підкреслити високий рівень взаємодії та обміну інформацією між країнами ЄС у боротьбі з митною злочинністю; навчання посадових осіб митних органів є важливим аспектом у боротьбі та попередженні митних правопорушень. Ще одним позитивним моментом є висока соціально-економічна захищеність митників; в Україні доцільно посилити адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення митного законодавства. Це буде важливим профілактичним заходом для запобігання злочинам у цій сфері.

У зв'язку з вибором курсу на євроінтеграцію Україна взяла на себе цілком об'єктивні зобов'язання в сфері подолання корупції, зокрема в митних органах. В Угоді про асоціацію з ЄС основними принципами зміцнення відносин між сторонами, поряд із верховенством права та належним урядуванням, є боротьба

з корупцією (стаття 3). А серед питань співпраці у боротьбі зі злочинною та протиправною організованою діяльністю не лише незаконне переправлення нелегальних мігрантів через державний кордон, торгівля людьми та вогнепальною зброєю та наркотиками, контрабанда товарів та економічні злочини, а й корупція як у приватному і державний сектор. До загальних негативних наслідків корупції в митній сфері належать: відтік і зменшення іноземних інвестицій, зниження рівня національної безпеки та захищеності суспільства; недоотримання або зменшення доходів державного бюджету та шахрайство; збільшення витратного навантаження на суспільство, зниження рівня добровільності дотримання законодавства, а також низький рівень моральності та честі військового одягу; зниження довіри та співпраці між митними органами та іншими державними органами; зниження довіри населення до державних органів; створення перешкод для міжнародної торгівлі та економічного зростання.

Цілями впровадження четвертого стандарту митних прототипів повинні бути: розробка та впровадження етичних принципів митного адміністрування; встановлення основних стандартів професійної та особистої поведінки, які повністю схвалюються, дотримуються та підтримуються керівництвом; розробка та впровадження системи у сферах найму, навчання, внутрішнього контролю та комунікації, які забезпечують реалізацію та визнання моральних принципів; розробка та впровадження управлінських та організаційних систем, які забезпечують усунення або зменшення можливостей для шахрайства та корупції, а також систем внутрішніх санкцій за неналежну поведінку працівників. формування, виховання та контроль доброчесності поведінки посадових осіб є пріоритетним напрямком діяльності митних адміністрацій європейських країн. Запровадження міжнародних стандартів моральної поведінки митників є невід'ємною частиною системи заходів комплексної модернізації діяльності митних органів, механізмом реалізації якої має стати концепція реформування, розроблена з урахуванням митниці прототипу Всесвітньої митної організації. Основні принципи митної етики ґрунтуються на рекомендаціях ВМО, орієнтованих на реалізацію верховенства права,

підвищення якості митних послуг, професіоналізму та високих моральних якостей персоналу.

Державний службовець не повинен бути найманцем, не має права здійснювати свою приватну професійну діяльність, спрямовану на отримання прибутку, особливістю відповідальності таких працівників є те, що посадову особу досить важко звільнити. Такий захід є найбільш суворим дисциплінарним стягненням і тягне за собою позбавлення права на отримання пенсії в майбутньому, на відміну від звільнення у разі скорочення посади, коли право на пенсію зберігається.

Поряд з питанням відповідальності посадових осіб митних органів не менш актуальним є питання матеріального заохочення таких працівників. І тут ми констатуємо наявність діаметрально протилежних точок зору щодо співвідношення рівня корупції та рівня оплати праці. Ми не можемо підтримати деякі пропозиції зарубіжних дослідників щодо підвищення матеріальної зацікавленості митників у «чесності» через механізм преміювання. Нам більше імпонує позиція, що держава має бути зацікавлена у стимулюванні системи, яка дає значний внесок у державний бюджет, тоді митниця працюватиме ще ефективніше. У свою чергу, митник має знати, що якщо він якісно виконує свої обов'язки, то держава забезпечить йому та членам його сім'ї необхідні матеріальні умови для життя і йому не потрібно ставати на шлях правопорушника.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Провівши ґрунтовне дослідження фактів прояву контрабанди в Україні та світі, здійснивши пошук дієвих інструментів протидії та подолання контрабандної злочинності нами окреслено такі висновки та пропозиції:

1. Вважаємо, що контрабанда – це організована злочинна діяльність направлена на незаконне переміщення предметів через митний кордон з порушенням митного контролю, чи приховуванням від нього правдивих даних, що чинить значну загрозу економічній безпеці країні через зростання податкового тягара на офіційний бізнес, зниження інвестицій та інновацій, зменшення надходження в іноземній валюті.

2. Визначальні фактори, що впливають на та розвиток контрабандного середовища та створюють загрозу безпеці країни: незавершеність процесу демаркації з росією, Білоруссю та Молдовою, розташування населених пунктів, приватних будинків, територій приватної власності, земельних паїв поблизу лінії державного кордону; недостатність інженерно-технічного облаштування лінії державного кордону, наявність неконтрольованих доріг і водних переходів, значні відстані між окремими українськими та суміжними пунктами пропуску через державний кордон; втрата контролю над окремою ділянкою державного кордону на тимчасово окупованих територіях України, яка може бути використана для незаконного переміщення предметів злочину; проблеми кадрового та матеріально-технічного забезпечення Державної податкової служби України, митниць України, інших державних органів, що здійснюють контрольні функції на державному кордоні; корумпованість митників та прикордонників, правоохоронних органів, які здійснюють досудове розслідування кримінальних проваджень щодо контрабанди, а також корумпованість суддів при винесенні вироків контрабандистам; недостатній рівень митного контролю міжнародних посилок через їх значну кількість; поступове обмеження повноважень правоохоронних органів у сфері протидії контрабанді та правопорушенням суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та іноземних суб'єктів господарювання; відсутність у чинному законодавстві

чіткого визначення поняття та повного переліку сильнодіючих і отруйних речовин, а також неможливість проведення лабораторних досліджень для визначення речовини як отруйної чи сильнодіючої, що ускладнює документування їх контрабанди.

3. Відсутність кримінальної відповідальності за аналізоване посягання не дозволяє ефективно впливати на криміногенну ситуацію у сфері протидії контрабанді та надавати відповідну допомогу партнерським спецслужбам і правоохоронним органам іноземних держав для ліквідації каналів незаконного переміщення товарів через митний кордон України. Обмежений перелік предметів контрабанди, характерний для чинної редакції ст. 201 КК України, призвело до стану, коли товарна контрабанда не є предикатним діянням відмивання коштів. Цей факт вкрай негативно оцінюється європейськими партнерами, які вже давно переконують українську державу криміналізувати контрабанду принаймні деяких видів товарів, зокрема тютюнових виробів . Перспективним вважаємо варіант посилення покарання за контрабанду конкретних предметів у вигляді формулювання обтяжуючих складів злочину та встановлення більш суворих санкцій за їх вчинення порівняно з санкціями за «звичайну» (економічну) контрабанду.

4. Основними аргументами на користь рекриміналізації товарної контрабанди є: масштаби останньої, що призводить до недоотримання величезних коштів до бюджету; недієвість інших, відмінних від кримінальної, видів юридичної відповідальності за вчинення цього посягання та складність викриття осіб, які вчинили зазначену контрабанду, в рамках адміністративного судочинства без застосування оперативно-розшукових заходів; неможливість ефективної взаємодії з правоохоронними органами іноземних держав тощо.

5. Нами сформовано коло детермінант контрабанди в Україні за умов глобалізації, яке містить такі елементи: тимчасово окуповані території, обмежені повноваження державної митної служби, недосконалість технологічного устрою державного кордону, недосконалий контроль за міжнародними поштовими службами, проблеми координації міжнародного

співробітництва, корупція, відсутність кримінальної відповідальності за контрабанду комерційних товарів.

6. Аналіз показників безпеки України в контексті роботи митної служби показує, що році найбільша частка митних надходжень у доходах та податкових надходженнях державного бюджету України у 2017 році. З 2019 року ці показники значно знизилися. Одним із основних драйверів негативної динаміки є поширення пандемії COVID-19. Торгівля між країнами впала, оскільки країни закрили свої кордони для імпорту та експорту через карантинні обмеження. У 2021 році ситуація покращиться, оскільки розподіл товарів відновиться. На початку 2022 року показник продажів зріс у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року. Проте через повномасштабне вторгнення росії Україна знову обмежила свою зовнішньоекономічну діяльність. Відносно коефіцієнту покриття імпорту експортом, він дає змогу оцінити рівень збалансованості зовнішньої торгівлі. В Україні цей показник менше 1. Це означає, що сальдо торговельного балансу негативне, тобто імпорт перевищує експорт. Хоча з 2019 по 2021 рік відсоток збільшився. Це свідчить про те, що в цей період частка експорту в товарообігу поступово зростала.

У 2020 році Держмитслужба виявила 14 тис. порушень митних правил на загальну суму 2,6 млрд. грн. Кількість порушень митних правил, які безпосередньо розглянули митниці, становила 4 тис. (рисунок 2.3). До суду передано 11 тис. порушень митних правил, за якими накладено відшкодування (конфіскація товарів та штрафів) на суму близько 1,2 млрд. грн. У 2020 році були намагання протизаконного ввезення стимуляторів, наркотиків, тютюну, мобільних телефонів, планшетів та інших пристроїв. У 2021 році виявлено понад 28 тис. порушень митних правил на загальну суму 2,8 млрд. грн., що на 7,7% більше порівняно з 2020 роком. Митниці перевірили 12,5 тис. порушень митних правил. За результатами розгляду справ судом накладено штрафи у розмірі понад 1,7 мільярда гривень. У 2022 році Державна митна служба України виявила 11 098 порушень митних правил, що еквівалентно 2,9 млрд. грн. Цього року цей показник зріс на 3,6% порівняно з минулим роком. Кількість справ про порушення митних правил, безпосередньо розглянутих

митницею, становила 9825, а кількість справ про порушення митних правил, переданих митницею до суду, становила 5721. За результатами перевірки накладено штраф на понад 1,8 мільярда гривень. У 2022 році було вилучено понад 697,5 млн. грн. незаконних товарів.

7.3 метою посилення діяльності митних органів із забезпечення національної митної безпеки пропонується: посилення міжнародного митного співробітництва як ключового елементу реалізації положень Угоди про асоціацію з ЄС. запобігання та протидія контрабанді шляхом посилення відповідальності осіб, які порушують положення Кримінального кодексу України; забезпечення захисту вітчизняного виробника за допомогою заходів нетарифного регулювання (вартість дозволів, ліцензій та сертифікатів на імпорتنі товари має бути вищою, ніж на експортні); регулювання оплати праці митників середньої ланки для запобігання корупції.

8. Досліджено особливості митних систем Великої Британії, Німеччини, Франції, Чехії. Підсумовуючи представлені наукові дослідження, слід констатувати, що сьогодні у світі склалася дуже ефективна система боротьби та запобігання злочинності в цілому та злочинам, вчиненим митними органами зокрема. Водночас не в усіх країнах досвід позитивний. Аналіз зарубіжного досвіду запобігання та протидії злочинності митними органами дає можливість сформулювати наступні аспекти, які доцільно використовувати вітчизняному законодавцю в сучасних реаліях: вищий рівень матеріально-технічної та фінансової підтримки з боку митних органів дозволить швидше реагувати на існуючі виклики. Яскравим прикладом є Велика Британія, де більшість злочинів можна розкрити за допомогою спеціальних розвідувальних служб і технічних засобів; митні органи більшості країн мають широкі слідчі повноваження. Тому, збираючи розвідувальну інформацію, митні органи можуть інтенсивно втручатися в діяльність конкретних цілей, наприклад, прослуховуючи телефонні розмови та будинки, спостерігаючи за потерпілими, фото- та відеозйомку, використовуючи злочинні ресурси; важливо підкреслити високий рівень взаємодії та обміну інформацією між країнами ЄС у боротьбі з митною злочинністю; навчання посадових осіб митних органів є важливим

аспектом у боротьбі та попередженні митних правопорушень. Ще одним позитивним моментом є висока соціально-економічна захищеність митників; в Україні доцільно посилити адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення митного законодавства. Це буде важливим профілактичним заходом для запобігання злочинам у цій сфері.

9. До загальних негативних наслідків корупції в митній сфері належать: відтік і зменшення іноземних інвестицій, зниження рівня національної безпеки та захищеності суспільства; недоотримання або зменшення доходів державного бюджету та шахрайство; збільшення витратного навантаження на суспільство, зниження рівня добровільності дотримання законодавства, а також низький рівень моральності та честі військового одягу; зниження довіри та співпраці між митними органами та іншими державними органами; зниження довіри населення до державних органів; створення перешкод для міжнародної торгівлі та економічного зростання.

10. Державний службовець не повинен бути найманцем, не має права здійснювати свою приватну професійну діяльність, спрямовану на отримання прибутку, особливістю відповідальності таких працівників є те, що посадову особу досить важко звільнити. Такий захід є найбільш суворим дисциплінарним стягненням і тягне за собою позбавлення права на отримання пенсії в майбутньому, на відміну від звільнення у разі скорочення посади, коли право на пенсію зберігається. Поряд з питанням відповідальності посадових осіб митних органів не менш актуальним є питання матеріального заохочення таких працівників. І тут ми констатуємо наявність діаметрально протилежних точок зору щодо співвідношення рівня корупції та рівня оплати праці. Ми не можемо підтримати деякі пропозиції зарубіжних дослідників щодо підвищення матеріальної зацікавленості митників у «чесності» через механізм преміювання. Нам більше імponує позиція, що держава має бути зацікавлена у стимулюванні системи, яка дає значний внесок у державний бюджет, тоді митниця працюватиме ще ефективніше. У свою чергу, митник має знати, що якщо він якісно виконує свої обов'язки, то держава забезпечить йому та членам його

сім'ї необхідні матеріальні умови для життя і йому не потрібно ставати на шлях правопорушника.

11. Цілями впровадження четвертого стандарту митних прототипів повинні бути: розробка та впровадження етичних принципів митного адміністрування; встановлення основних стандартів професійної та особистої поведінки, які повністю схвалюються, дотримуються та підтримуються керівництвом; розробка та впровадження системи у сферах найму, навчання, внутрішнього контролю та комунікації, які забезпечують реалізацію та визнання моральних принципів; розробка та впровадження управлінських та організаційних систем, які забезпечують усунення або зменшення можливостей для шахрайства та корупції, а також систем внутрішніх санкцій за неналежну поведінку працівників. формування, виховання та контроль доброчесності поведінки посадових осіб є пріоритетним напрямком діяльності митних адміністрацій європейських країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Aghazadeh, A., Ardebili, M., Ashouri, M., & Mahdavisabet, M. (2017). Investigating the effective factors on the Occurrence of smuggled goods in Iran. *Journal of Politics and Law*, 10(5), 17–23.
2. Analysis of smuggling volumes in Ukraine: scale, direct/indirect losses of the budget and the economy. 2021. Association Of “Enterprises Of Information Technologies Of Ukraine”. URL: <https://apitu.org.ua/node/119>. Consultation date: 06/12/2022
3. Andriichenko, N.S., Reznik, O.M., Tkachenko, V.V., Belanuk, M.V., & Skliar, Y.I. (2020). El Traslado de Bienes como Amenaza Estratégica a la Seguridad Económica de los Estados Europeos. *REICE: Revista Electrónica De Investigación En Ciencias Económicas*, 8(15), 346–357. DOI: <https://doi.org/10.5377/reice.v8i15.9974>.
4. Avdeev, V. A., Rozenko, S. V., Bulygin, A. V., & Byzova, I. G. (2019). Mechanism of Customs-Legal Regulation and Ensuring Economic Security Taking into Account the Features of the Northern Region. *International Journal of Civil Engineering and Technology*, 10(2), 1777-1783. URL: <http://www.academia.edu/download/58606192/IJCIET1002173.pdf>
5. Bauman, Yu. (2021). Back to The Future: whom Zelensky proposes to punish for smuggling. And how these ideas can affect business. Future Media LLC. URL: <https://mind.ua/openmind/20225517-back-to-the-future-kogo-zelenskij-proponue-karati-za-kontrabandu>
6. Bocharova, N. V. (2011). Public and private partnership in the field of protection of intellectual property rights: the current experience of Switzerland. *Intellectual Property: Scientific and Practical Journal*, 10, 32-35.
7. Chehabeddine, M., Tvaronavičienė, M. (2020). Securing regional development. *Insights into Regional Development*, 2(1), 430-442. [http://doi.org/10.9770/IRD.2020.2.1\(3\)](http://doi.org/10.9770/IRD.2020.2.1(3)).
8. Dopilko, V.O., & Yavdoshchuk, R.V. (2019). Legal means of counteracting smuggling and violation of customs rules on transport: current status. *LexPortus*, 4, 90-104. URL: <https://lexportus.net.ua/ru/arkhiv-2/149-uncategories/ctat-i-vypuska-4->

2019/416- dopilko-v-o-yavdoshchuk-r-v-pravovi- zasobi-protidiji-kontrabandi-ta-porushennyam-mitnikh-pravil-na-transporti- suchasnij-stan

9. Drobyazko, S., Makedon, V., Zhuravlov, D., Buglak, Y., Stetsenko, V. (2019). Ethical, technological and patent aspects of technology blockchain distribution. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 22 (Special Issue 2) URL: <https://www.abacademies.org/articles/Ethical-Technological-and-patent-aspects-of-technology-blockchain-distribution-1544-0044-22-SI-2-365.pdf>

10. Fabus, M., Dubrovina, N., Guryanova, L., Chernova, N., Zyma, O. (2019). Strengthening financial decentralization: driver or risk factor for sustainable socio-economic development of territories. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 7(2), 875-890. [http://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2\(6\)](http://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2(6))

11. Filipova, Elena. 2019. "Smuggling: history of development of criminal legal norms of responsibility for smugglers in customs area and measures for its prevention" In: *Baltic Humanities Journal*. Vol. 08, No. 02 (27), pp. 183-186

12. Grotteli, M. (2015). The safety and security of international trade as a determinant of the business strategy of the Polish Customs Service. *European Integration Studies*, 9(1), 139-154. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=478127>

13. Kiyanchuk, I. (2017). Influence of customs payments on the economic security of the country, problems and ways of overcoming. *Baltic Journal of Economic Studies*, 3(3).

14. Komarov, O. (2016). Customs control and risk management system on the example of the Ukrainian customs. *Customs Scientific Journal CUSTOMS*, 6(2), 85-97.

15. Kormych, B. (2018). The Modern Trends of Foreign Trade Policy Implementation: Implications for Customs Regulations. *Lex Portus*, 13, URL: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/lxportus13&div=5&id=&page=>

16. Kostyuk, V. (2019). The experience of European countries in preventing crime in the field of intellectual property. *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Jurisprudence*, 39, 115-117. DOI:

<https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.39.26>

17. Kublickis, Raimonds. 2020. "EU Border Security the Drivers and Barriers of Border Guarding Authorities Motivation in Technological Innovation. Case of Latvia Border security and management" In: Journals of Rezekne academy of technologies. No. 10, pp.146-158. URL:[http:// dx.doi.org/10.17770/bsm.v3i8.5367](http://dx.doi.org/10.17770/bsm.v3i8.5367). Consultation date: 26/06/2022.

18. Lay, C., & Astrina, A. R. (2020). The Limits of the Multiple Institutionalization of Border Control: A Case Study of Immigration, Customs, and the Indonesian Maritime Security Agency in Batam, Indonesia. *Pacific Affairs*, 93(1), 113-134. URL: <https://www.ingentaconnect.com/content/paaf/paaf/2020/00000093/00000001/art00006>

19. Masood, O., Javaria, K., Petrenko, Y. (2020). Terrorism activities influence on financial stock markets: an empirical evidence from United Kingdom, India, France, Pakistan, Spain and America. *Insights into Regional Development*, 2(1), 443-455. [https://doi.org/10.9770/IRD.2020.2.1\(4\)](https://doi.org/10.9770/IRD.2020.2.1(4))

20. Movchan, R., Vozniuk, A., Burak, M., Areshonkov, V., & Kamensky, D. (2021). Criminal law counteraction to land pollution in the EU countries: searching for the optimal model. *Amazonia Investiga*, 10(42), 15-23. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.42.06.2>.

21. Nguyen, T. C. N., Kettle, M., & Doherty, C. (2019). From form to function: Mobile language resources in the Vietnamese customs setting. *Journal of International and Intercultural Communication*, 12(4), 344-363. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17513057.2019.1572208>

22. Rogers, T. W., Jaccard, N., Morton, E. J., & Griffin, L. D. (2017). Automated x-ray image analysis for cargo security: Critical review and future promise. *Journal of X-ray science and technology*, 25(1), 33-56. URL: <https://content.iospress.com/articles/journal-of-x-ray-science-and-technology/xst606>

23. Stefaniuk, T. (2020). Training in shaping employee information security awareness. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 7(3), 1832-1846. [https://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.3\(26\)/](https://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.3(26)/)

24. Świerczyńska, J. (2016). The reduction of barriers in customs as one of the measures taken by the customs service in the proces of ensuring security and safety of trade. *Studia Ekonomiczne*, 266, 212-222. URL: <http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.cejsh-6c221efb-5988-47aa-81e1-60f3f6d5d266>

25. van Engelenburg, S., Janssen, M., & Klievink, B. (2019). Design of a software architecture supporting business-to-government information sharing to improve public safety and security. *Journal of Intelligent information systems*, 1-24. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10844-017-0478-z>

26. Ways of smuggling to the occupied Donbass. 2021. URL: <https://hromadske.ua/posts/5-shliakhiv-kontrabandy-na-okupovanyi-donbas-zvit>
Consultation date: 04/23/2022

27. Аналіз обсягів контрабанди в Україні: масштаби, прямі / непрямі втрати бюджету та економіки. URL: <https://platforma-msb.org/analiz-obsyagiv-kontrabandy-v-ukrayini-masshtaby-pryami-nepryami-vtraty-byudzhetu-ta-ekonomiky/>

28. Бабіков Д. В. (2021). Зарубіжний досвід кримінально-правової протидії незаконному переміщенню через митний кордон предметів. *Право і суспільство*, 1, 169-166. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.1.26>

29. Бабюк А. М. Правове регулювання митної справи в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. № 89. С. 3–7.

30. Бугель, Ю. В., Чекаловська, Г. З. Напрями трансформації державної митної справи як складника зовнішньоекономічної діяльності. *Причорноморські економічні студії*, 2019. (43), 18-28.

31. Голинський, Ю., Гриник, І. Митний контроль в Україні та напрями його вдосконалення. *Молодий вчений*, 2019. (10 (74)), 646-650.

32. Думчикова М. О., Полулях О. В. Криміналізація феномена контрабанди цигарок: ретроспективний аналіз. *Актуальні проблемивітчизняної юриспруденції*. № 6. Том 1, 2018. С.129-131.

33. Збитки держави від контрабанди цигарок щомісяця сягають понад 3

млрд грн. URL: <https://mind.ua/news/20201237-zbitki-derzhavi-vid-kontrabandi-cigarok-shchomisyacya-syagayut-ponad-mlrd-grn>

34. Збитки держави від контрабанди цигарок. URL: <https://mind.ua/news/20201237-zbitki-derzhavi-vid-kontrabandi-cigarok-shchomisyacya-syagayut-ponad-3-mlrd-grn>

35. Ільченко О., Денисенко С. Міжнародно-правові аспекти протидії корупції в митних органах: досвід Сінгапуру // Науково-юридичний електронний журнал. 2021. № 5. 68-72.

36. Карелін В. О. Запобігання контрабанді наркотичних засобів. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 226–230.

37. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#top>

38. Корбенко С. В. Правовий статус митних органів: проблеми правового регулювання та правореалізації. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2020. № 3–4. С. 140–146.

39. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341–III // Відомості Верховної Ради України, 2001. № 25–26. Ст. 131

40. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

41. Кукшинова О. О., Носенко Д. С. Перспективи боротьби та запобігання контрабандної злочинності в межах українського законодавства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2021. Вип. 67. С. 241–245.

42. Ліпенцев, А., Войтик, О., Мазій, Н. Протидія корупції в митних органах у контексті забезпечення ефективності публічного управління. *Ефективність державного управління*, 2021. (66), 11-21.

43. Лісніченко, М., Галан, О. Митна справа в Україні у міжнародному вимірі. *Наукові інновації та передові технології*, 2023. (7 (21)).

44. Мельник О. Г., Тодощук А. В., Адамів М. Є. Досвід Франції у створенні та функціонуванні митної системи: проєкція на Україну в умовах євроінтеграції. *Бізнес Інформ*, 2018. 7, 38–43. http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2018-7_0-pages-38_43.pdf

45. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. *Верховна Рада України. Офіційний сайт*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/text>.

46. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 9 червня 1977 р. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_926

47. Міністерство фінансів України. Показники виконання Державного бюджету України за 2022 року. URL: <https://mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information>

48. Налуцишин В. В. Контрабанда: кримінально-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 343–347.

49. Офіційний сайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua>

50. Панов, І. О. Роль митного законодавства та практика його реалізації в охороні тваринного світу України. *Закон і безпека*, 2021. 81(2), 27-32. <https://doi.org/10.32631/pb.2021.2.03>

51. Петрова, І. Митна служба Німеччини в інтегрованій системі митних служб Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*, 2019. 1, 121–126.

52. Положення про Державну митну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227. *Верховна Рада України. Офіційний сайт*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-п>.

53. Про Державну прикордонну службу : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. *Верховна Рада України. Офіційний сайт*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15/text>.

54. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.01.1992 № 2135- XII. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

55. Хома В. О., Жданова В. П. Міжнародний досвід управлінської моделі системи запобігання та протидії переміщенню товарів через митний кордон. *Публічне управ- ління та митне адміністрування*. 2022. № 3 (34). С. 78–83.

56. Ченцов, В. В., Мазур, А. В. (2018). Організаційно-правовий механізм розвитку митної справи в Україні. *Правова позиція*, 1(18), 84-98.

57. Юринець, О. В. Пріоритетні проблеми роботи митних органів України в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*, 2021. 3(1), 96-103.

58. Яланський О. С. «Товарна» контрабанда в Україні – щодо доцільності «кримі- налізації». *Молодий вчений*. 2017. № 11 (51). С. 1034–1038.

59. Янушкевич Я. В. Митниці Державної митної служби України як суб'єкти публічної адміністрації, яких наділено владними повноваженнями у сфері оподаткування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. Т. 2. С. 79–82. URL : http://www.lsej.org.ua/3-2_2020/21.pdf.